

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra bohemistiky

**Počesťování pomístních jmen v tzv. Sudetech po roce 1945 (na
materiálu obcí Deštné v Orlických horách, Orlické Záhoří,
Bartošovice v Orlických horách, Králíky a Mladkov)**

Czechifying the non-settlement geographical names in the Sudetenland
after 1945 (based on materials of villages Deštné v Orlických horách,
Orlické Záhoří, Bartošovice v Orlických horách, Králíky and Mladkov)

Bakalářská diplomová práce

Veronika Stejskalová
Studijní obor: Česká filologie maior – Španělská filologie minor

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D.

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne.....

.....

Podpis

Mé poděkování patří PhDr. Ondřeji Bláhovi, Ph.D., za připomínky a rady k této práci. Dále také děkuji Městskému muzeu v Králíkách, Muzeu turistiky, zimních sportů a řemesel v Deštném v Orlických horách a Turistickému informačnímu centru v Orlickém Záhoří za poskytnutí materiálů.

Obsah

Úvod	5
1 Toponomastika	7
1.1 Vymezení základních pojmů	7
1.2 „Psaná“ a „živá“ toponyma	8
1.3 Dějiny toponomastiky	9
1.3.1 Počátky	9
1.3.2 Soupis pomístních jmen	10
1.4 Pojmenování	11
1.4.1 Motivace pojmenování	12
1.4.2 Podmínky pojmenování	12
1.4.3 Změny významu jmen	13
1.5 Třídění pomístních jmen	15
1.5.1 Významový třídič	16
1.5.2 Vztahový model	16
2 Pomístní jména německého původu na našem území	18
2.1 Historický vývoj	18
2.2 Počešťování pomístních jmen německého původu	19
3 Revize a standardizace pomístních jmen	23
3.1 Poválečná standardizace	23
3.2 Standardizace v současnosti	23
4 Představení oblastí a obcí	25
5 Glosář	30
5.1 Použité materiály	30
5.2 Glosář místních a pomístních jmen	30
5.3 Závěry vyplývající z tohoto glosáře	53
Závěr	59
Anotace	60
Summary	61
Seznam použitých zdrojů	63

Úvod

Tato práce je zaměřena na pomístní jména nacházející se v českém pohraničí, konkrétně na katastrech obcí Deštné v Orlických horách, Orlické Záhoří, Bartošovice v Orlických horách, Králíky a Mladkov. Jsou zde srovnávány dvě skutečnosti: německé názvy před 2. světovou válkou a české názvy v současnosti.

Cílem práce bude z těchto jmen, získaných z historických i současných map, kronik, publikací a dalších materiálů, vytvořit glosář. Dále budu zjišťovat, kdy a jakým způsobem názvy vznikly, podle jakých okolností mohly být pojmenovány, jak se v průběhu času měnily a jestli mají se současnými názvy i okolnostmi něco společného. Především se zaměřím právě na možnosti a způsoby počešťování po roce 1945. Pokusím se zjistit, jestli tyto objekty měly i český název již před tímto rokem, nebo bylo potřeba vymyslet název nový až po 2. světové válce.

Jelikož žiji ve východních Čechách, jsou mi tyto oblasti poměrně blízké a mnohé z nich jsem osobně navštívila. Přestože některé z nich jsou již neobydlené nebo využívány pouze k turistickým a rekreačním účelům, z množství nalezených jmen je zřejmé, že se zde v minulosti nacházeli stálí obyvatelé, kteří si tyto objekty potřebovali nějak pojmenovat. Zároveň lze předpokládat, že se před 2. světovou válkou na území Sudet vyskytovalo více německého obyvatelstva než ve vnitrozemí Čech, a tedy i více německých názvů, které mnohdy ani neměly svůj český ekvivalent a které tehdejší čeští občané měli následně potřebu přejmenovat.

V první kapitole se budu věnovat toponomastice a pomístním jménům obecně: vymezím základní pojmy, se kterými budu dále pracovat a nastíním problematiku tzv. „psaných“ a „živých“ toponym. Dále popíšu dějiny toponomastiky, do kterých zařadím i průběh rozsáhlého soupisu pomístních jmen. Nakonec se budu zabývat způsoby pojmenování a možnostmi třídění pomístních jmen.

Druhá kapitola bude zaměřená na jména německá. Zmíním se o tom, jak a kdy se k nám dostala a kde lze takové doklady najít. Postupně se tak dostanu k tomu, jakým způsobem je z nich možné vytvořit český název a proč se vůbec počešťovala.

Třetí kapitola bude věnována standardizaci jmen, tzn. výběru jednoho názvu z několika variant a jeho následnému zanesení do map. Ve čtvrté kapitole představím zvolené oblasti a obce: popíšu charakter krajiny, jejich historii a současnost.

Pátou kapitolu, která je zároveň mou praktickou částí, tvoří již zmiňovaný glosář, do kterého zahrnu pro ucelenější přehled kromě pomístních jmen i názvy obcí a osad, ve kterých se tyto objekty nacházejí. Některé z nich jsou navíc totožné či velmi podobné právě s těmito anoikonymy. V této kapitole nejprve představím materiály, se kterými jsem pracovala a ve kterých jsem tyto názvy našla. Samotný glosář pak začíná seznamem zkratk zdrojů, které jsem použila pro výklad těchto toponym. Nakonec názvy roztrídím podle kritérií stanovených v teoretické části a pokusím se z takto získaných poznatků vyvodit obecnější závěry.

1 Toponomastika

1.1 Vymezení základních pojmů

Věda zahrnující téma toponomastiky se nazývá onomastika – nauka o vlastních jménech. Vychází z řeckého *onoma* – „jméno“. Toponomastika se pak zabývá pouze zeměpisnými názvy (*topos* – „místo“). Toponymum je tedy definováno jako „vlastní jméno pozemských objektů, které leží v krajině a jsou kartograficky fixovatelné v mapových dílech“. ¹ Podle toho, který objekt toponyma pojmenovávají, se dále člení na:

- choronyma (*choros* – „prostor“), tzn. jména většího územního celku (například jména světadílů, států, krajů, okresů);
- místní jména (oikonyma, *oikos* – „dům“), vlastní jména současných i bývalých obydlených míst, řadí se mezi ně tedy i místa zaniklá;
- pomístní jména (anoikonyma).

Termínem *pomístní jméno* se označuje „vlastní jméno neživého přírodního objektu a jevu na Zemi a toho člověkem vytvořeného objektu na Zemi, který není určen k obývání a je v krajině pevně fixován“. ² Pomístními jmény se tedy rozumí:

- hydronyma (vlastní jména vod), tj. jména moří, jezer, bažin, rybníků, vodních nádrží, studánek, pramenů, řek, potoků, vodopádů atd.;
- oronyma (vlastní jména tvarů členitosti zemského povrchu, terénních tvarů), tj. pohoří, hřbetů, vrchovin, jednotlivých hor, kopců, skal, údolí, propastí, nížin, rovin atd.;
- pozemková jména, ³ týkající se obdělávaných pozemků jako polí, zahrad, luk, lesních pozemků jako lesů, hájů a obor, i neobdělávaných půd;
- hodonyma (vlastní jména dopravních cest); ⁴

¹ Karlík, Nekula a Pleskalová, s. 491.

² *Zpravodaj místopisné komise ČSAV*. Praha: Ústav pro jazyk český Československé akademie věd, 1973, 14(1), s. 62.

³ Ve starších publikacích uvedeno i jako „traťová jména“.

⁴ Šmilauer sem řadí pouze jména cest a železnic. Olivová-Nezbedová mezi hodonyma zařadila i jména ulic, náměstí, mostů apod., která Šmilauer považuje už za jména místní. V této práci použiji výklad Šmilauerův.

- jména dalších neživých objektů pevně fixovaných v krajině, které nejsou určeny k obývání, např. jména kapliček, křížků, pomníků, rozhleden, rozcestníků, památných stromů apod.

Někteří autoři vydělují jako samostatnou kategorii urbanonyma: „vlastní jména sídelních i nesídelních objektů ležících na katastru (...) města“.⁵ Rozumí se jimi tedy například náměstí, ulice, sídliště, mosty, sochy apod. Urbanonyma tak tvoří průnik mezi oikonymy a anoikonymy. Velký počet jmen tohoto typu je vázán na mimojazykovou realitu, často bývají honorifikačně motivována, např. *Masarykovo náměstí, 1. máje*.⁶

1.2 „Psaná“ a „živá“ toponyma

Jaroslav David a Přemysl Mácha rozdělují toponyma na „živá“ a „psaná“. Jako psaná uvádějí taková jména, která jsou standardizovaná, a tedy nějakým způsobem dokumentárně fixovaná, např. v kronice, na mapě, v soupisu pomístních jmen apod.

Živými jmény pak rozumějí jména nestandardizovaná, přítomná v běžné lidské komunikaci, zvláště mluvené. Jelikož nemají žádnou standardizovanou podobu, zjišťují se terénním výzkumem přímo od obyvatel dané lokality. Mnohdy tak nemají pouze jeden název, ale existuje více variant, které se mohou měnit v průběhu času kvůli vystřídání generací, nebo se liší z hlediska spisovnosti či oficiálnosti. Všechny tyto varianty jsou onymicky rovnocenné. Lze se s nimi však setkat i v psaných, oficiálních sděleních, například na inzerátech, reklamních plakátech apod.⁷ Dále je zde uveden i termín od Jaromíra Krška, tzv. sociální toponyma, která se užívají pouze v určité sociální skupině a pro nečleny jsou neznámá. Může se jednat například o žáky či studenty z určité školy, kteří si pojmenovávají místa, kde tráví volný čas.⁸

Jako hlavní důvod, proč se zabývat i živými toponymy, autoři uvádějí rozpor mezi názvem oficiálním a tím, který lidé běžně používají. K odlišnostem

⁵ Karlík, Nekula a Pleskalová, s. 506.

⁶ David–Mácha, s. 16.

⁷ Tamtéž, s. 17–22.

⁸ Tamtéž, s. 42.

docházelo často kvůli chybám v lokalizaci objektu či ve vysvětlení vzniku názvu. Z důvodu standardizace bývala také potlačována nářeční podoba jmen, názvy tak byly do map zaneseny ve spisovnější, ale zato neautentické a místními obyvateli nikdy neužívané podobě.

Jelikož není pochopitelně možné uvést do map všechny varianty názvů, existují různé aplikace. Jednou z nich je webová stránka *Názvy míst*, kam mohou uživatelé vkládat k jednotlivým lokalitám veškerá běžně užívaná jména.⁹

V této práci se budu věnovat pouze psaným toponymům. Díky terénnímu výzkumu bych jistě mohla podat komplexnější a autentičtější informace o daných lokalitách, ale práce by pak byla příliš rozsáhlá a navíc už není mnoho žijících obyvatel, kteří by si pamatovali původní německá toponyma.

1.3 Dějiny toponomastiky

1.3.1 Počátky

O názvy zeměpisných jmen se lidé zajímali už odedávna. Svědčí o tom leckteré středověké kroniky: Kosmas vysvětluje původ jména města *Praha*, autor Dalimilovy kroniky název hory *Říp*, Jan František Beckovský píše o vzniku jména *Německý Brod*.

Obecní kronikáři v 19. a 20. století se také pokoušeli o výklad původu jmen, nejčastěji na principu lidové etymologie. Tato vysvětlení byla často humorná, založená na principu rébusu.

Počátky toponomastiky jako seriózní vědy lze pak datovat do 19. století. Během národního obrození se badatelé snažili v rámci odstranění německých vlivů hledat v toponymech praslovanské a indoevropské kořeny, například spojení jména *Višňáry* nikoli s příjmením *Višňa* či jemu podobným, nýbrž s hinduistickým bohem *Višnu*.¹⁰

⁹ Tamtéž, s. 167–171.

¹⁰ David – Rous, s. 10 – 12.

Termín pomístní jméno použil poprvé roku 1860 Hermenegild Jireček v článku *Naše názvy pomístné*.¹¹ Na jejich důležitost českém prostředí však upozornil především Antonín Profous v souboru svých statí, které byly roku 1918 zveřejněny v *Národopisném věstníku českoslovanském*. V té době se totiž veřejnost o pomístní jména příliš nezajímala, bez ohledu na vzdělání či společenské postavení. Ve statích dále popsal stavu dosavadního sběru toponym i návod, jak postupovat při výzkumu toponymie.¹²

Toponomastika i samotná onomastika byla po dlouhou dobu pouze pomocnou naukou lingvistiky, historie, geografie a etnografie. Organizovaně začala v našem prostředí fungovat až po sjezdu slavistů, který proběhl v roce 1958.¹³

1.3.2 Soupis pomístních jmen

Metodika sběru pomístních jmen vznikla v 1. desetiletí 20. st. v Norsku, Švédsku a Německu. Roku 1913 byla u nás pro tento účel zřízena Místopisná komise při ČAVU.¹⁴

Snahy o sepsání pomístních jmen na našem území přitom probíhaly už od poloviny 19. století. Jednalo se jak o rozsáhlé akce, tak i o práce jednotlivců. Nikdy však nebyly dokončeny. Celkový soupis pomístních jmen byl tak uskutečněn až v 60. a 80. letech minulého století.

Akce byla zahájena roku 1962 z podnětu Vladimíra Šmilauera. Cílem bylo shromáždit všechna pomístní jména z českých obcí a osad. Nejdůležitější bylo sesbírat původní názvy pozemků, jelikož byly během kolektivizace venkova scelovány do honů JZD a jméno by si později už nikdo nepamatoval. Oslovování byli tedy převážně pamětníci.

Průběh soupisu byl realizován z velké části Libuší Olivovou-Nezbedovou, která hledala starší seznamy v pražských archivech a muzeích a

¹¹ Původní název zněl tedy „pomístné jméno“, až později se ujalo skloňování složené měkké místo tvrdého. Olivová-Nezbedová, s. 15.

¹² David–Mácha, s. 25.

¹³ Šmilauer 1963, s. 3.

¹⁴ David–Rous, s. 13; tehdy se ještě instituce prezentovala pod názvem *Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*.

především vypracovala pokyny pro tzv. místní spolupracovníky, osoby, které byly vybrány a doporučeny tamním MNV. Od 70. let minulého století pomáhali vytvářet soupisy i vysokoškolští studenti, kteří dostali toto téma zadané jako seminární či diplomovou práci. Tito spolupracovníci získali tři typy formulářů k vyplnění: první byl zaměřen na pomístní jména, druhý na místní části a třetí na hony JZD. Zastavěné části obce často přejímají původní pomístní název (například název louky, pole...), proto sem byl zařazen formulář i na oikonyma. V tabulkách vyplňovali mimo jiné lokalitu objektu či lidový výklad názvu.

Sběr byl ukončen roku 1980. V letech 1974-1977 probíhal navíc i sběr jmen z pohraničních oblastí, ve kterých do roku 1945 bydleli převážně němečtí občané. Z nedostatku financí však tento projekt dokončen nebyl.¹⁵

Tento sběr pak dále posloužil pro vytvoření Slovníku pomístních jmen v Čechách a Slovníku pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku.¹⁶ Oba jsou v dnešní době digitalizovány, ale zatím ještě nemají zpracována všechna hesla. Slovník pomístních jmen v Čechách vycházel v letech 2000–2009 nejprve v knižní podobě v pěti svazcích (+ jeden úvodní), nachází se v něm však hesla pouze od A do Buc-.

1.4 Pojmenování

Pomístní jména vznikala společně s osídlováním krajiny, lidé se v ní potřebovali zorientovat. Pojmenovávali je nejčastěji podle jejich přírodních vlastností, nebo podle toho, jak souvisely s člověkem, jeho prací, výtvořou či duchovním životem.¹⁷

Zpočátku dávali objektům jména především nově přichozí obyvatelé či sousedé, kteří je potřebovali odlišit od těch svých, zatímco pro místní obyvatele to byla pouze „jejich vesnice“, „potok“ apod. Při zakládání nových osad dával často jméno panovník, název tak někdy vychází přímo ze jména rodu. Později se začalo objevovat i pojmenování vlastními obyvateli.¹⁸ V dnešní době o nových názvech (například ulic, náměstí, mostů apod.) rozhoduje zpravidla

¹⁵ Olivová-Nezbedová, s. 35–51.

¹⁶ David–Rous, s. 22.

¹⁷ Olivová-Nezbedová, s. 16–17.

¹⁸ Šmilauer 1963, s. 154–155.

sama obec s rozšířenou působností, následně ho schvaluje Ministerstvo vnitra.¹⁹

1.4.1 Motivace pojmenování

Jméno bylo často dáváno podle nějaké výjimečné vlastnosti, kterou se objekt lišil od okolí. Také se užívalo tzv. kontrastního pojmenování: rozlišování je založeno na protikladech, například Horní – Dolní, Velký – Malý apod.²⁰ Je však důležité si uvědomit, že pojmenovatel byl nejčastěji prostý člověk a neměl k dispozici přístroje, které využívají dnešní odborníci, a tak například horu pojmenoval tak, jak se mu pohled na ni jevil z vesnice.²¹ Také je potřeba vycházet z toho, jak krajina vypadala tehdy – v dnešní době už například les může být vykácen a na jeho místě postaveny domy apod. V případě zániku objektu s ním tedy zaniká i pomístní jméno, nebo dále přetrvává jako název nového objektu.²²

1.4.2 Podmínky pojmenování

Podmínkami pojmenování se nezabývá pouze toponomastika, pomocí a inspirací při jejím studiu mohou být i další vědy, díky nimž je možné lépe proniknout do této problematiky a pochopit ji. Šmilauer²³ je rozlišuje na dvě skupiny, do první zahrnul přírodní, do druhé historické a kulturní.

Mezi přírodní podmínky zařazuje tyto vědy:

- zeměpis – zkoumá podmínky osídlení, tzn. podle čeho si lidé vybírali vhodné místo k usazení (nadmořská výška, vhodnost půdy, dostupnost vody apod.)
- geologii, pedologii – věnuje se zbarvení půdy a hornin (např. Bílá hora) či odlišnému zastoupení rostlin podle typu půdy;

¹⁹ § 28 zákona č. 128/2000 Sb.

²⁰ Šmilauer 1963, s. 156.

²¹ Tamtéž s. 123.

²² Olivová-Nezbedová, s. 20–21.

²³ Šmilauer 1963, s. 122–152.

- botaniku – pojmenování toponym po rostlinách. Z důvodu častého výskytu monokulturních lesů už však většinou není možné zjistit jeho původní porost.
- zoologii – pojmenování podle zvířat. Vyskytuje se především ve jménech vod, řidčeji hor a osad. Původ tohoto jména může být a) mytologický, řeka se chápe jako živý tvor, b) podle skutečného výskytu zvířete, objekt pojmenovávali především lovci, aby věděli, která zvířata k dané řece chodila pít, c) metaforický, d) heraldický, týkal se názvů hradů a osad.

Jako historické a kulturní podmínky pak uvádí:

- archeologii – odlišuje stará a nová sídelní území;
- obecný dějepis (dějiny národů) – zjišťuje, kde byla původní sídla a jak se posunovala, to souvisí i s původem Němců na našem území (kdy probíhala kolonizace);
- místní dějepis – pojmenování stezek a opevnění či dějiny šlechtických rodů (MJ);
- dějiny společenské, hospodářské a kulturní – zabývají se způsoby přidělování a dělení pozemků, získání kulturní půdy či pasení dobytka nebo událostmi z lidové kultury a náboženství, kam patří například pohanská mytologie a pověry, církevní stavby, patroni kostela atd.

1.4.3 Změny významu jmen

V průběhu času byly patrné změny nejen v krajině, ale i v lidském poznání, a tedy ve významech jednotlivých jmen:

Rozšíření významu

Jméno části objektu se rozšíří na celý. V minulosti se lidé orientovali spíše na detaily a pojmenovávali dílčí, neurčité úseky objektů podle toho, co bylo jejich obydlí nejbližší. Řeky či pohoří měly tak v lidovém úzu, na rozdíl od oficiálního pojmenování, více jmen.

Tento jev je možné vysvětlit právě na vzniku názvu Orlických hor.²⁴ V současné době jimi nazýváme pohoří, které se táhne podél polských hranic od obce Olešnice v Orlických horách až k Zemské bráně. Nebylo tomu ale tak odjakživa, zpočátku se jednalo o několik menších úseků.

Jedním úseků jsou *Frymburské hory*, doloženy z roku 1537 a pojmenovány podle panství, kterému tehdy toto území náleželo.²⁵ Zanedlouho však bylo spojeno s panstvím opočenským a název se tedy přestal používat. V 19. století byly nazývány jako *Šnopy* podle tamní krčmy, jejíž název *Šnopa* či *Šnopa* pochází z německého *Schnappe*. Pohoří se nacházelo právě v okolí Olešnice.

K dalším úsekům patřilo *Vrchomezí*, doložené z roku 1537, roku 1599 uváděné také jako *Vrchomeze*. Vysvětlení názvu je dvojí: jednalo se o nejvyšší polohu česko-kladských hranic, a tedy „vrcholnou polohu na pomezí“. Někteří jazykovědci jako Hermenegild Jireček a Antonín Vašek ho pak chápou spíše jako obecné jméno pro předěl vod. V lidové mluvě se tento úsek nazýval také *Kačenčiny hory* podle pověsti o princezně Kačence, kterou si chtěl Krakonoš vzít za ženu.

Ostatní úseky pak byly pojmenovány podle nejbližších obcí, například hory *Sedloňovské*, *Dešenské* či *Kunštátské*. Němečtí obyvatelé nazývali severovýchodní svahy Orlických hor jako *Winterseite*, jihozápadní svahy pak *Sommerseite*. Na jihozápadní straně bývalo méně drsné počasí, a tedy výhodnější podmínky pro zemědělství.

Další doklad odlišného názvu, *Studené hory*, pochází z roku 1823. Pravděpodobně byly pojmenovány podle tehdejšího Studeného potoka nacházejícího se v blízkosti Kunštátu. Původně se také jednalo o dílčí název, ten byl ale v průběhu 1. poloviny 19. století rozšířen na celé Orlické hory i jejich okolí.

Německý název *Adlergebirge* zavedl až roku 1836 F. X. Zippe.²⁶ Původně vymezil zvlášť *Vrchomeze* a *Orlické hory*, až později byl název *Adlergebirge* rozšířen na obě části a převzat do češtiny.²⁷ V polovině 19. století

²⁴ Honl, s. 360.

²⁵ Zřícenina hradu Frymburk se nachází v obci Nový Hrádek v okrese Náchod.

²⁶ Profesor geognosie (tzn. nauky o geologii, mineralogii a orografii).

²⁷ Honl, s. 360–366.

však stále převládal lidový název *Studené hory*, oficiální název *Orlické hory* téměř nikdo nepoužíval.²⁸

Úžení významu

Jméno většího objektu či území se zúží na jeho část. V dnešní době má název Vrchmezí pouze jeho nejvyšší vrchol (1084 m. n. m.), došlo tedy naopak k úžení významu z pohoří na samotnou horu.

Přenášení jmen na jiný objekt téhož druhu (např. z hory na horu)

Tento způsob pojmenování probíhal často během kolonizace – osadníci přenášeli názvy ze svého rodného kraje na podobné objekty v nové lokalitě, aby jim připomínaly své původní bydliště. V některých případech se objekt pojmenovával slavným nebo symbolickým jménem, využívána byla například biblická jména: hora *Tábor*, *Sinaj*; rybník *Siloe*.

Přenášení jmen na objekt jiného druhu (iradiace)

Toto přenášení probíhalo a probíhá nejčastěji z názvu území, terénního tvaru či vody na sídliště a naopak.²⁹ Jako příklad uvedu *Černou Vodu* na katastru Orlického Záhoří: potok se jmenuje stejně jako osada při něm ležící.

1.5 Třídění pomístních jmen

Pomístní jména lze třídit do různých skupin. V Čechách je nejznámější rozlišování podle jejich významu či z hlediska modelové analýzy.

²⁸ Sedláček, s. 117.

²⁹ Šmilauer 1963, s. 160–167.

1.5.1 Významový třídič

Ze Šmilauerova významového třídiče vycházejí i další publikace věnované výkladu toponym. Na rozdíl od místních jmen nemají anoikonyma dostatek typických slovotvorných postupů, mezi příponami nejsou zjevné rozdíly, proto je u nich efektivnější třídění právě podle významu. Šmilauer dělí zeměpisná jména do šesti základních skupin: I. Obecné vztahy a vlastnosti, II. Země, III. Rostlinstvo, IV. Zvířectvo, V. Člověk, VI. Jména nejasná. Prvních pět typů pak dále dělí na podrobnější podskupiny.³⁰

Podobnému třídění se věnovali i lingvisté z jiných zemí, například Stanisław Rospond (Polsko), Viktor Vladimirovič Vinogradov (tehdejší SSSR)³¹ či Adolf Bach (Německo).

V některých pracích se jména vod vyčleňují z pomístních jmen a udávají se jako samostatná. Mají tedy své specifické třídění.³²

1.5.2 Vztahový model

Modelová analýza, se kterou Rudolf Šrámek a Jana Pleskalová od 60. let minulého století přistupovali k toponymům, je použitelná u jakéhokoli jazykového materiálu a v jakémkoli jazyce.³³

Šrámek³⁴ tyto modely dělí do čtyř kategorií, a to zájmeny I. „kde“, II. „kdo, co“, III. „jaký, za jakých okolností“ a IV. „čí“. Ty následně rozlišuje na A. objekty živé, tzn. lidé, kteří založili nějaké sídlo, a B. neživé. Poté uvádí konkrétní slovotvorné postupy (např. typické přípony), které se u jednotlivých kategorií používají.

Pro představu jsem vybrala následující příklady:

- I. „kde“
 - o A.
 - lidé bydlící v určité lokalitě: *Dubany* („Dubané“)

³⁰ Tamtéž, s. 111–115.

³¹ Tamtéž, s. 85–86.

³² Tamtéž, s. 115.

³³ David–Rous, s. 14.

³⁴ Šrámek, s. 37–48.

- B.
 - kde se objekt nachází: *Meziříčí*
- II. „kdo, co“
 - A.
 - kdo, čím obyvatelé jsou: povolání – *Rybáře, Zlatníky*; společenský stav – *Dvořáci, Žebráky*
 - B.
 - co tam je: *Buk, Bláto, Chaloupky, Pole...*
- III. „jaký, za jakých okolností“
 - A.
 - často ironizující, posměšná jména dávaná od sousedů, která měla něco vypovídat o tamních obyvatelích, tvořená kompozity: *Soběchleby, Bosonohy, Hřibojedy*
 - B.
 - vlastnost objektu, v češtině převažují feminina: *Písečná, Vysoká, Jedlová*
 - C. „za jakých okolností“
 - které události doprovázely založení obce, například dobývání půdy (*Zhoř*), získání místa (*Losiny* – vybrané losem), lákání osídlenců (*Rozkoš*)
- IV. „čí“
 - A.
 - „čí lidé“: *Jaroslavice* („ves lidí Jaroslavových“)
 - „čí majetek“: *Benešov* (< „Benešův“), *Machová* (< „Machova“), *Hodonín* (< „Hodoňův“, dříve se přidával jiný sufix)

2 Pomístní jména německého původu na našem území

2.1 Historický vývoj

Nejstarší německá pomístní jména se na českém území objevila pravděpodobně během selské kolonizace pohraničí, tedy ve 12.–14. století. Německé obyvatelstvo sem přicházelo obdělávat ladem ležící půdu, lidé si tak vytvářeli pomístní jména pro identifikaci objektů a orientaci v terénu. V historických dokumentech z tohoto období (např. kronikách, listinách, úředních knihách církevních, veřejných, i městských), jak českých, tak i německých, se však příliš mnoho názvů nenachází. Více dokladů lze spatřit až v katastrech a mapách z doby pobělohorské, například v berní rule³⁵ z let 1653–1656. Ani tento zdroj však není příliš přínosný, německá jména tvoří pouze 2,5 % celkového počtu názvů.

Mezi významné prameny pro zkoumání českých i německých pomístních jmen patří tzv. tereziánský katastr z období 1713–1768 a josefský katastr, vytvořený v letech 1785–1789. Jména získaná z tereziánského katastru dále posloužila například pro sběr německých pomístních jmen před 2. světovou válkou či již zmiňovaný sběr pomístních jmen v Čechách od 60. let 20. století.³⁶ V letech 1964–1970 vyšla i edice tohoto katastru ve třech svazcích: dva zaměřené na rustikály, pozemky týkající se vsí, a jeden dominikál, informace o jejich panstvích.³⁷

K dalším přínosným dokumentům se pak řadí mapy vytvořené při vojenském mapování v 18. a 19. století. Nejdokonalejší z nich je tzv. třetí vojenské mapování, které probíhalo v Rakousku-Uhersku mezi léty 1869–1885 (Šmilauer ho zařazuje už do roku 1861, u nás pak zmiňuje období 1876–1884). Vznikaly tak mapy topografické sekce (1 : 25 000), speciální mapy (1 : 75 000) a generální mapy (1 : 200 000).³⁸

³⁵ První soustavný popis země podle krajů a panství. Šmilauer 1963, s. 43.

³⁶ Matúšová 2015, s. 186–187

³⁷ Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. *Terezian Online* [online]. ©2020 [cit. 9. 3. 2020]. Dostupné z <https://terezian.com/terezianskyKatastr.php>

³⁸ Šmilauer 1963, s. 48.

Další německé názvy se nacházejí na mapách stabilního katastru z let 1826–1843 v Čechách (na Moravě už od roku 1821). Po jejich dokončení byly vytvořeny barevné kopie, jedna z nich byla vždy uložena do Vídně, jednalo se o tzv. císařský povinný otisk. Do těch se, na rozdíl od originálů, nezakreslovaly žádné pozdější změny, zůstaly tak ve stejném stavu jako v době jejich vzniku.³⁹

2.2 Počešťování pomístních jmen německého původu

Po roce 1945 německá pomístní jména na našem území prakticky přestávají existovat kvůli odsunu Němců. Tzv. řádný, hromadný odsun, při kterém byly vyhnány asi 2 miliony osob, probíhal roku 1946. Touto dobou však už 2, 5 milionu Němců bydlelo mimo Československo, buď byli nuceni odejít už dříve, nebo odešli dobrovolně. Tyto údaje se mohou lišit v závislosti na tom, jestli pocházejí z československého nebo západního zdroje. Následující rok nepřipadalo obnovení tohoto odsunu v úvahu, proto byli zbylí Němci kvůli potřebě zemědělských prací přesunuti z pohraničí do vnitrozemí.⁴⁰

Došlo tedy k úplné výměně obyvatelstva a to především v blízkosti hranic, stovky německých osad vůbec neměly české jméno (v Čechách bylo 555 takových osad), snížil se počet pomístních jmen.⁴¹ Proto byla potřeba tyto německé názvy počešťovat, tzn. „upravovat pro potřeby nového českého obyvatelstva“.⁴² Vytvoření českého názvu pak mělo dále i svůj politický a ideologický důvod: především v 50. letech minulého století, kdy toto přejmenovávání probíhalo v hojné míře napříč naší zemí, nechtěli mít lidé s Němci nic společného.

Přejmenovávání a překlady toponym

Pro začátek je důležité si uvědomit, že překlady se netýkaly pouze období po 2. světové válce, ale jsou doloženy už z doby mnohem dřívější: např.

³⁹ Český úřad zeměměřický a katastrální. *Archiv* [online]. 1. 12. 2021 [cit. 23. 2. 2022].

Dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/archiv/>

⁴⁰ Staněk, s. 21–56.

⁴¹ Šmilauer 1963, s. 172.

⁴² Matúšová 2015, s. 235.

německý název obce *Schilther*, o kterém je doklad z roku 1282, byl již roku 1355 přeložen do češtiny jako *Stytar* (Štítary).⁴³ Co se týče překladu či změny jména z politických důvodů, již po roce 1918 byly u nás odstraňovány některé názvy, které připomínaly habsburskou dynastii.⁴⁴

Překládání však probíhalo i z češtiny do němčiny – původní český název *Březí* (1654; první doklad 1379 *Brzieza*) se postupně proměnil v *Birken* či *Birkau* (1720, 1790). V době protektorátu docházelo v Německu naopak k poněmčování českých názvů, například *Cvrčovice* – *Grillendorf*.⁴⁵

Překlad mohl být úplný (*Fuchsberg* – Liščí vrch) i částečný (*Steinberg* – Kameniště, doslovný význam by pak měl jako „kamenná hora“). Dnešnímu člověku tak ulehčuje orientaci ve starších materiálech a odhaluje tehdejší skutečnost. Tento postup však bylo možné použít jen u etymologicky průhledných jmen. Během revize tak docházelo ze strany okresních názvoslovných sborů k řadě omylů a změn významu.

Pro nově přeložené názvy se měla užívat pouze běžná současná slovní zásoba, v úvahu tak nepřípadaly zastaralé, nářeční ani „příliš odborné“ výrazy či posměšná jména. Dále bylo potřeba odlišit objekty s původně stejným jménem, vznikalo tak několik pojmenovacích variant s podobným či stejným významem.⁴⁶ Přestože se oba jazyky vyvíjely ve velmi podobném kulturním prostředí, lze zpozorovat jisté rozdíly v názvech tvořených na základě metafory či metonymie charakteristické pro daný jazyk. Taková jména pak není možné přeložit v původním významu, například německé pomístní jméno *Quarksack* („tvarohový pytel“) pochází nejspíše ze slova *Zwerg* („trpaslík“) a dalšího komponentu *-Sack* („pytel“).⁴⁷

Ponechání německého pomístního jména

Ponechání německého názvu se týkalo především jmen významově nejasných a již silně počestěných. V případě místních jmen lze tento doklad

⁴³ Šmilauer 1963, s. 65.

⁴⁴ Tamtéž, s. 172.

⁴⁵ Tamtéž, s. 65.

⁴⁶ Olivová-Nezbedová, s. 238.

⁴⁷ Matúšová 1994, s. 291.

spatřit u zřícenin hradů: název obce již mohl být počeštěn, ale název zříceniny zůstal původní.⁴⁸

Tato pomístní jména byla už před rokem 1945 přejata do češtiny a čeští obyvatelé je takto nadále používali – vzhledem k tomu, že před 2. světovou válkou byly často na jednom území zastoupeny celkem rovnoměrně obě národnosti, docházelo dlouhodobě k vzájemnému přejímání jmen. Podmínkou také bylo, aby v obcích, které byly roku 1938 připojeny k Německu a ve kterých se užívala pomístní jména i v počeštěné podobě, zůstali čeští obyvatelé i během války a po ní. Během obsazování Sudet totiž z těchto obcí mnoho lidí odešlo.⁴⁹

V některých případech se jméno zachovalo u názvu pozemku – jeho bývalý majitel či pamětník ho mohl zavést při vzniku zemědělských družstev.⁵⁰

Takto přejatá jména však nemohla být v našem prostředí užívána bez náležité adaptace. Po stránce foneticko-fonologické se týká užití našeho hláskového systému, z hlediska morfologie skloňování podle zakončení jmen, slovtvorba se pak zaměřila na nahrazení některých částí slova typickými českými afixy. Nicméně, v některých případech v názvu zůstaly i znaky původního jazyka, například diftong *-oa-* ve jméně *Štoahýbl*, typický pro bavorské nářečí.⁵¹

Nezávislé názvy

Nahrazování nezávislými názvy bylo nejčastěji využíváno u slov etymologicky neprůhledných. Někdy bylo však důvodem pro tento postup i ideologické hledisko (*Heilige Berg – Strážišťe, heilig – „svatý“*). Tyto názvy stejně jako u překladů neužívaly slova archaických ani nářečních, navíc neměly vycházet ze jmen osobních. Ve výjimečných případech se připouštělo pojmenování podle významné osoby, která měla k danému objektu nějaký vztah. Někdy však opět zvítězila ideologie: *Stifterova vyhlídka* u Karlových Varů byla přejmenována na Stalinovu (dnes *Goethova*).

⁴⁸ Matúšová 2015, s. 238.

⁴⁹ Tamtéž, s. 206–209.

⁵⁰ Olivová-Nezbedová, s. 220.

⁵¹ Matúšová 1994, s. 289–290.

Rebohemizace

Rebohemizace, neboli zpětné počešťování, se využívalo u českých poněmčených jmen. To se týkalo především původně českých oblastí, ve kterých později bydleli převážně Němci.⁵²

Názvuková jména

Tento postup vychází z dříve běžně užívané lidové etymologie, kterou podrobněji popisuje Šmilauer:⁵³ Cizí slovo se hláskově připodobní k některému domácímu (*Hohlen Berg – Holý vrch*). Ve druhém případě je základem osobní jméno, které se však překládá jako jméno obecné (jedna z pražských ulic se jmenovala *Pětikostelní* podle domu rodiny Fünfkirchenů), některé případy se týkají i překladů z češtiny do němčiny (*Vodičkova ulice* byla přeložena jako *Wassergasse*).

Ze Šmilauerovy publikace jsem vybrala ještě další příklad, a to tzv. hybridní jména.⁵⁴ Autor zde opět rozlišuje dva hlavní typy. V prvním je základ cizojazyčný, přípona či druhý člen složeniny je pak v přejímajícím jazyce. Ve druhém typu se jedná o spojení původního jména a jeho překladu, v jednom slově se tak může nacházet i několik jazyků.

⁵² Matúšová 2015, s. 238.

⁵³ Šmilauer 1963, s. 66–67.

⁵⁴ Tamtéž, s. 68.

3 Revize a standardizace pomístních jmen

Standardizace je nezbytná například pro tvorbu map, státní správu či orientaci v dopravě. Při tomto procesu se zpravidla vybírá jeden název z několika variant, který bude nadále oficiálně používán.⁵⁵

3.1 Poválečná standardizace

První pokus o standardizaci, který se však neseťkal s velkým úspěchem, proběhl v roce 1946. Členové komise, kterou pro tento účel založil Vojenský zeměpisný ústav, byli sice kvalifikovaní, ale neměli k dispozici vyhovující podklady a pracovní postup byl velmi zdlouhavý.

Za počátek této akce je tedy považován rok 1951, ve kterém byla ustavena Názvoslovná komise ministerstva stavebnictví. Tu tvořili například zástupci některých ministerstev (stavebního průmyslu, zemědělství...), rezortních ústavů (Vodohospodářský ústav výzkumný) či ústavů Československé akademie věd.

Standardizace probíhala z velké části v rámci okresů, kde se zakládaly tzv. okresní názvoslovné sbory,⁵⁶ skládající se například z geometrů, historiků, archivářů či filologů. Těmto sborům byly z Prahy zasílány podklady, podle kterých vytvářely návrhy na změny. Po následném přezkoumání komisí název schvalovala Ústřední správa geodesie a kartografie. Revizi se podařilo ukončit do roku 1957, změny byly provedeny u 37 % zpracovávaných názvů. Téhož roku byly tiskem vydány seznamy standardizovaných pomístních jmen, a to u tří krajů: Karlovarského, Ústeckého a Libereckého.⁵⁷

3.2 Standardizace v současnosti

Názvoslovná komise pokračuje ve standardizaci pomístních jmen dodnes, patří pod ČÚZK. Zabývá se především průběžnou aktualizací

⁵⁵ David – Mácha, s. 17.

⁵⁶ Okresní poradní sbory pro úpravu pomístního názvosloví.

⁵⁷ Matúšová 2015, s. 234–235.

pomístních jmen, v elektronické databázi Geonames⁵⁸ a Základní mapě České republiky.⁵⁹

⁵⁸ Celosvětová databáze toponym, <http://www.geonames.org/>.

⁵⁹ Základní státní mapové dílo, nejpodrobnější základní mapa středního měřítka (1:10 000), v elektronické verzi je k nahlédnutí v sekci Geoprohlížeč <https://ags.cuzk.cz/geoprohlizec/>.

4 Představení oblastí a obcí

Všechny obce, které jsem si pro tuto práci vybrala, se nacházejí ve východních Čechách. Před 2. světovou válkou jejich katastry tvořily hranice s Německem, nyní tyto katastry hraničí s Polskem (nejbližší větší obce na polské straně jsou například Bystrzyca Kłodzka či Międzyzlesie). V této lokalitě se dodnes nachází spousta objektů opevnění vybudovaných mezi světovými válkami, např. dělostřelecká tvrz Bouda, pěchotní srub U Cihelny či objekty lehkého opevnění (tzv. „řopíky“).

Do první oblasti, které se budu věnovat, patří obec Deštné v Orlických horách, Orlické Záhoří a Bartošovice v Orlických horách. Nacházejí se v Královéhradeckém kraji v okrese Rychnov nad Kněžnou. Jsou součástí chráněné krajinné oblasti a stejnojmenného pohoří Orlické hory. Pohoří i obce získaly název podle Divoké Orlice, řeky, která jimi protéká. Jedná se tedy o horskou oblast, běžná nadmořská výška zastavěných pozemků se pohybuje kolem 600 – 750 m., nejvyšší vrcholy mají pak kolem 1000 m.

Deštné v Orlických horách

Obec Deštné vznikla jako dřevorubecká osada, která patřila cisterciáckému klášteru Svaté Pole u Třebechovic. Fara je zde doložena již z roku 1362. První kolonizační vlna pak proběhla v 16. a 17. století. V této době patřila obec Trčkům z Lípy, a tedy opočenskému panství. Obyvatelé této horské vesnice vykonávali řadu řemesel, například dřevařství, tkaní plátna či pálení dřevěného uhlí, začali zde zakládat pily, mlýny a sklárny (1. byla založena roku 1595). Od konce 19. století se stala obec Deštné oblíbenou především pro turisty a lyžaře, dodnes je významným turistickým centrem – nachází se zde lyžařské areály (Marta I a Marta II) a naučné stezky.⁶⁰ Součástí Deštného jsou i další bývalé osady, například Dříš, která byla známým poutním místem, Jedlová, ve které byla většina domů zbořena po odsunu Němců v roce

⁶⁰ David–Soukup 2009, s. 51–52.

1945⁶¹ a nad níž se nachází kostel sv. Matouše a Diecézní centrum života mládeže Vesmír; dále pak Plasnice, Zákoutí, Luisino Údolí, Mnichová či Kout.

Orlické Záhoří

Území, na kterém se v současné době nachází Orlické Záhoří, bylo dříve součástí údolí nazývaného *Oberes Erlitztal*. To zahrnovalo i několik obcí a osad na druhém břehu řeky, dnes náležících k Polsku. Přestože se jednalo o dva různé státy, měli k sobě tito obyvatelé blízko, ať už zaměstnáním, náboženstvím či jazykem.⁶²

Centrem Orlického Záhoří je v současné době Kunštát. První záznam pochází z roku 1623, v 1. polovině 17. století se nazýval i Vračov.⁶³ Roku 1779 sem přijel na inspekci Josef II., údajně zde podle svého zvyku kosil oves.⁶⁴ Ve 30. letech 20. století zde fungovala německá i česká obecná škola, ta byla pro děti finančních strážníků.⁶⁵ Také se zde nacházela celnice a hlavní celní most do Polska (Mostowice).

Další dříve samostatné obce, které dnes patří do katastru Orlického Záhoří a slouží spíše k rekreačním a turistickým účelům, vznikaly v 17. a 18. století jako horské osady. Trčkov patřil společně s Jedlovou (dnes na katastru Deštného) opočenskému panství, Bedřichovka a Jadrná solnickému, Černá Voda náležela společně s Kunštátem Kolovratům z Rychnova nad Kněžnou.⁶⁶ První kolonizační vlna byla spjata se sklářstvím v Kladském hrabství. Při pozdějším osídlování se obyvatelé podíleli převážně na těžbě dřeva pro stříbrné doly v Kutné Hoře.

⁶¹ Tamtéž, s. 108.

⁶² Breiter, Greguš et al., s. 5.

⁶³ Tamtéž, s. 44.

⁶⁴ Tamtéž, s. 143.

⁶⁵ Tamtéž, s. 57–59.

⁶⁶ Šmilauer 1960, s. 229.

Bartošovice v Orlických horách

První písemná zmínka o Bartošovicích pochází z roku 1548, týká se vypálení kostela. Obec už tedy musela existovat dříve, kolem roku 1495 získal zdejší území kladský hejtman Jan Bartoušovský z Labouně.⁶⁷ V 16. a 17. století zde stál svobodný dvůr se soudní pravomocí, který měl na rozdíl od okolních obcí velká privilegia. Do roku 1945 byly Bartošovice významným řemeslným centrem, ve 20. století se zde nacházela spousta podniků, například bednářství, výroba lyží či obchod s módním zbožím.⁶⁸ Roku 1938 byl zdejší finanční úřad přepaden a vypálen henleinovci. V současné době⁶⁹ má obec pouze 193 místních obyvatel, a to se všemi jejími částmi (dříve se jednalo o samostatné obce či osady), jako jsou Neratov, Vrchní Orlice s osadou Hadinec, Nová Ves či již zaniklá Malá Strana.

Neratov se, oproti Bartošovicím, stal především v tomto století mnohem významnějším. Tato obec vznikla zřejmě koncem 15. století jako osada při sklárně. Nacházel se zde pramen údajně léčivé vody, roku 1661 u něj byly zřízeny malé lázně a z Rokytnice v Orlických horách sem byla přemístěna soška Panny Marie. Neratov se tak stal navštěvovaným poutním místem. Jelikož byl časem zdejší kostelík už příliš malý, byl zde postaven nový velký chrám. Na konci 2. světové války (10. května 1945) byl poničen po zásahu střely Rudé armády: shořela střecha, byl roztaven zvon i hodinový stroj. Během komunistického režimu bylo dvakrát rozhodnuto o jeho demolici, pokaždé z ní však sešlo.⁷⁰ Kostel se tedy začal opravovat až po roce 1989, rekonstrukce probíhají dodnes. V současné době zde působí Sdružení Neratov, nestátní a nezávislé společenství, které má již od roku 1992 za cíl obnovu poutního místa i této vysídlené obce, a také zajišťuje vzdělání a práci pro lidi s postižením.⁷¹

⁶⁷ David–Soukup 2009, s. 13.

⁶⁸ Wikipedie, otevřená encyklopedie. *Bartošovice v Orlických horách* [online]. ©2022 [cit. 27. 2. 2022]. Dostupné z https://cs.wikipedia.org/wiki/Barto%C5%A1ovice_v_Orlick%C3%BDch_hor%C3%A1ch

⁶⁹ K 1. 1. 2022, <https://www.mvcr.cz/clanek/informativni-pocty-obyvatel-v-obcich.aspx>.

⁷⁰ David–Soukup 2009, s. 178–179.

⁷¹ Sdružení Neratov, z. s. *Sdružení Neratov*. ©2019 [cit. 15. 2. 2022]. Dostupné z <https://www.neratov.cz/>

Další dříve samostatná obec, Vrchní Orlice, bývala vískou dřevařů a pastevců, první zmínka pochází z roku 1567. Nachází se v ní barokní kostel sv. Jana Nepomuckého, vystavený v letech 1708–1712. Po odsunu Němců postupně chátral, dnes se o jeho rekonstrukci stará Sdružení Neratov. I v samotné vesnici byla většina chalup po skončení 2. světové války zničena, dochovalo se jich pouze několik sloužících k rekreaci.⁷²

K druhé oblasti jsem přiřadila Králíky a Mladkov. Ty spadají pod Pardubický kraj, okres Ústí nad Orlicí. Obce jsou propojené Tichou Orlicí, nacházejí se mezi Orlickými horami a Králickým Sněžníkem. Jedná se tedy spíše o podhorskou oblast, nadmořská výška se tu pohybuje okolo 500–600 m., většina vrcholů pak dosahuje kolem 700–800 m.

Králíky

Podle kroniky z Králík, ve které se kronikář zmiňuje o knize *Topographia Bohemiae, Moraviae et Silesiae, vydané Matheem Morianem r. 1650*, bylo údajně už ve 2. století zřízeno královské sídlo v Königssitzu či Königsteinu králem Panillem germánského kmene Hermundurů. Podle *Velké turistické encyklopedie* však obec vznikla pravděpodobně až v 16. století. Ačkoli dříve někteří historikové datovali vznik už do 14. nebo dokonce 12. století, nejsou k tomu žádné přímé důkazy. Podle Veitha⁷³ se Hájek zmiňuje pouze o opevnění (1495–1538), žádná osada v té době neexistovala.

Do roku 1650 se ve městě poměrně rychle střídali jeho majitelé, až do roku 1945 pak patřil rodu Althannů. Do 17. století se zde lidé živilí převážně hornictvím, později výrobou upomínkových předmětů pro poutníky. Poté, co císař Josef II. zakázal poutě, město proslulo výrobou vánočních betlémů.

Od 2. poloviny 19. století se město rychle rozvinulo – začaly tu vznikat nové obytné čtvrtě, továrny, železnice či například vodovod. Před 2. sv. válkou tvořilo větší část německé obyvatelstvo, Češi tak patřili spíše k menšině. Bylo tedy patrné, že Němci zde měli větší moc, ale k vzájemným konfliktům

⁷² David–Soukup 2009, s. 297.

⁷³ Veith, s. 189.

nedocházelo. Národnostní tření začalo až po vítězství Adolfa Hitlera s větším vlivem nacismu.⁷⁴

K městu Králíky jsou ještě přidruženy další dříve samostatné obce, které se v průběhu 2. poloviny minulého století staly jejich součástí: Dolní a Horní Hedeč (1945), Dolní Lipka (1974), Dolní a Horní Boříkovice (1975), Heřmanice, Horní a Prostřední Lipka (1985). Všechny tyto obce byly založeny v 16. století (kromě Horní Hedeče, která vznikla až v 17. století).

Z těchto místních částí se ještě zmíním o Prostřední Lipce, v níž se nachází pěchotní srub U Cihelny, dokončený roku 1938. Objekt byl roku 1940 poškozen při testování československých zbraní. Od roku 1998 probíhá jeho rekonstrukce, dnes je z něj Muzeum československého opevnění a každoročně se v jeho okolí koná akce zaměřená na vojenskou historii.⁷⁵

Mladkov

Městys Mladkov byl dříve městečkem, první zmínka pochází z roku 1350. Býval posledním obydlým místem na české straně zemské cesty, která spojovala Čechy s Moravou, za ní byl až ke Štítům (které už patřily k Moravě) pouze les. Také byl sídlem vrchnosti, patřil pánům ze Žampachu, roku 1513 zde byla vystavena tvrz. Od roku 1988 prochází Mladkovem naučná stezka Betonová hranice, která se věnuje historii československého opevnění.⁷⁶

Pod katastr Mladkova spadá i vesnice Vlčkovice. Ta byla založena roku 1670 majitelem velkostatku Kyšperk (dnes Letohrad) hrabětem Ignácem Jetřichem Vitanovským z Vlčkovic. Od 19. století zde žilo převážně německé obyvatelstvo, roku 1938 připojeny k Německu a na okraji byla zřízena celnice.⁷⁷ Dále k Mladkovu náleží Petrovičky, založené roku 1577, a Dolany.

⁷⁴ David–Soukup 2010, s. 112–113.

⁷⁵ Tamtéž, s. 206–207.

⁷⁶ David–Soukup 2010, s. 159.

⁷⁷ Tamtéž, s. 284–285.

5 Glossář

5.1 Použité materiály

Za velmi přínosný zdroj pro excerpci materiálů k této práci považuji archiválie, které jsou volně dostupné na Geoportálu ČÚZK. Jedním z typů map jsou císařské povinné otisky stabilního katastru. Dále jsem také často používala speciální mapy 1 : 75 000 třetího vojenského mapování. Ty byly tajné, průběžně se aktualizovaly a byly vydávány až do roku 1953. Lze upozorovat, že některé údaje o nadmořských výškách vrcholů se neshodují s těmi v dnešních mapách.⁷⁸ Pro některé názvy mi také posloužila historická mapa z 19. století na serveru Mapy.cz. Takto získané názvy jsem poté porovnávala se současnými mapami, opět na serveru Mapy.cz a v aplikaci Geoprohlížeč od ČÚZK.

Další doklady historických názvů jsem hledala v kronikách (Deštné v Orlických horách, Králíky). Využila jsem i některé přeložené publikace jako *Malá vlastivěda domoviny soudního okresu Králíky; Králíky. Vlastivěda Králická od Franze Veitha* či přeloženou sbírku pověstí *Co babičky vyprávěly* (Orlické Záhoří). V Deštném jsem měla dále k dispozici sbírku materiálů (fotografií, novinových článků, popisků apod.), kterou uspořádala místní rodačka Ehrentraut Čermáková, ale také historické pohlednice, jak samostatné, tak i jejich knižní zpracování včetně publikace o pohlednicích z Bartošovic. Některé názvy týkající se Králík a okolí jsem čerpala z brožurky *Vznik kapliček a křížků*.

5.2 Glossář místních a pomístních jmen

Tento glossář je uspořádán abecedně zvlášť pro každou obec. Zabývám se v něm jak výklady pomístních jmen (PJ), tak i názvy zmiňovaných obcí a jejich částí (MJ). Pro zdroje výkladu jsem zavedla tyto zkratky (informace o vydavateli, roku a místu vydání jsou uvedeny v bibliografii na konci práce):

⁷⁸ Český úřad zeměměřický a katastrální. *Archiv* [online]. 1. 12. 2021 [cit. 22. 2. 2022]. Dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/archiv/>.

DSH – DAVID, Petr, SOUKUP, Vladimír et al. *Velká turistická encyklopedie. Královéhradecký kraj.*

DSP – DAVID, Petr, SOUKUP, Vladimír et al. *Velká turistická encyklopedie. Pardubický kraj.*

ESJČ – MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého.*

HK – *Horský kurýr – regionální měsíčník pro Rokytnici a okolí.*

HŠ – HOSÁK, Ladislav a Rudolf ŠRÁMEK. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku.*

KVK – *Vznik kapliček a křížků.*

J – JIREČEK, Hermenegild. *Paměti města i kraje Vysokomýtského.*

L – LUTTERER, Ivan. *Vývoj místních jmen a osídlení v povodí Orlic.*

LŠ – LUTTERER, Ivan a Rudolf ŠRÁMEK. *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje.*

M/I – MATÚŠOVÁ, Jana et al. *Slovník pomístních jmen v Čechách I.*

M/II – MATÚŠOVÁ, Jana et al. *Slovník pomístních jmen v Čechách II.*

M – MOLDANOVÁ, Dobrava. *Naše příjmení.*

Mu – MUSIL, František. *Osídlování Poorlicka v době předhusitské: kraj na Tiché Orlici, v povodí Třebouky a Moravské Sázavy.*

O – OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše et al. *Pomístní jména v Čechách: O čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest.*

P – PROFOUS, Antonín, ŠMILAUER, Vladimír, SVOBODA, Jan a Česká akademie věd a umění. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, pův. význam a změny.*

P/I – 1. díl, 1954

P/II – 2. díl, 1949

P/III – 3. díl, 1951

P/IV – 4. díl, 1957

P/V – 5. díl, 1960

Pa – PACHEL, Max. *Kleine Heimatskunde des Gerichtsbezirkes Grulich. Nieder Erlitz, 1919.*

Sm – SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník historický Království českého.*

Ss – SEDLÁČEK, August. *Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy.*

SSJČ – Slovník spisovného jazyka českého.

Š – ŠMILAUER, Vladimír. Osídlení Čech ve světle místních jmen.

Ve – VEITH, Franz. *Grulich. Heimatsbuch des Grulicher Ländchens von Franz Veith unter Mitarbeit von Max Hördler, Karl Kautz, Ernst Michalitschke und Johann Peschke.*

VW – Vokabulář webový.

Číslo za čárkou značí číslo strany. Pro upřesnění lokality částí obcí jsem použila zkratky světových stran (S, J, SV...). Překlad německých názvů jsem prováděla pomocí slovníku na webové stránce Seznam.cz, ojediněle mi také posloužil *Německo-český slovník* od Josefa Franty Šumavského (JFŠ).

Struktura jednotlivých hesel je následující:

- označovaný objekt, případně další informace o něm (například lokalita, u vrcholů nadmořská výška...);
- historické doklady názvu a jeho proměny;
- překlad z němčiny, případně jiného jazyka do češtiny;
- etymologický výklad názvu, případně další informace.

Údaje, které v heslu chybí, jsem bohužel nedohledala – to se týká především historických dokladů názvů pomístních jmen. V některých případech vyplývá výklad už ze samotného překladu, proto není pokaždé v samostatném odstavci. U některých hesel jsem kvůli logické návaznosti výjimečně i prohodila pořadí těchto odstavců.

Deštné v Orlických horách

B

Bělá – Alba (PJ)

- řeka, přítok Divoké Orlice, pramení na kopci Vrchmezí (Olešnice v Orlických horách)
- latinsky *alba* – „bílá“
- z adjektiva *bělý* – v minulosti řídce užívaná varianta adjektiva „bílý“ – pojmenováno podle zbarvení vody, dno bylo tedy světle zbarvené díky kamenům a oblázkům (M/II, s. 80)
- jiný český název: *Solnická řeka* – pokračuje do města Solnice (Ss, s. 32)

C

Cikánka – Hüttenwiese (PJ)

- louka mezi Malou Deštnou a Zadní horou
- *Hüttenwiese* – „Hutní louka“ – poblíž se v minulosti nacházela sklářská huť, dohledatelné i na turistické mapě webu Mapy.cz
- *Cikánka* – „místo vztahující se k cikánům“, mohli zde tábořit

D

Deštná – Deschneyer (PJ)

- řeka pramenící poblíž Kamenného vrchu (Sedloňov), přítok Bělé
- *Deschneyer* – „Dešenský“
- pojmenováno podle obce Deštné

Deštné – Deschney, Dessney (MJ)

- obec, dnes Deštné v Orlických horách
- 1362 *Dešny* (DSH, s. 51)
- původně byl název obce mužského rodu, ještě ve slovníku z roku 1908 (Sm, s. 130) uvedena jako *Deštný*, lidově *Deštnej* či *Dešnej*, z toho vznikl vypuštěním souhlásky „t“ německý název *Deschney*; později změna na střední rod, podobně jako u nedalekých vsí (Rovné, Dobré...)
- vznik názvu
 - adjektivní příponou *-bnъ* (P/I, s. 382):
 - ze substantiva *dška* – „deska“, následovalo by substantivum les nebo (lesnatá) hora

- ze substantiva *déšť* (stč. *děšč, dšče*) – následovalo by substantivum potok nebo voda
- dle starší farní kroniky se obec jmenovala původně *Aeschenau* podle stromů jeřábů (*Aeschen/Äschen* ale znamená „lipan“, mohlo by tedy odpovídat slovu *Esche* – „jasan“, v množném čísle pak *Eschen*), které se tam vyskytovaly ve velkém množství, proto je v obecním znaku jeřáb se šesti větvemi a tři dešťové kapky; původní název obce tak může být německý a české jméno je názvukové

Dříš – Wiederdriss (MJ)

- osada JZ od Deštného v O. h.
- 1836 Wiedertrisz, 1854 Wiederriss, 1886 Wiederdriss (P/1, s. 472)
- *wieder* – adverbium „opět“; příjmení *Widder* – „Beran“; české příjmení *Vydra* (podobně: *Wiederbruck* = most nad potokem Vydrrou)
- *Driesch* – ve střední horní němčině „neobdělaná země“, „nezoraný pozemek“

J

Jedlová – Tanndorf, lidově Tondruf (MJ)

- místní část obce Deštné v O. h., J od centra
- 1653 – Gedlowa neb Dondorff, 1654 Jedlowa, 1790 Tanndorf, Thandorf (P/II, s. 114); další názvy: Jedlina, Tannwald (DSH, s. 108)
- *Tanne* – „jedle“, *Tanndorf* – „jedlová vesnice“ – odkaz na výskyt jedlí v této oblasti

M

Malá Deštná – Kleinen Koppe, Kleine Deschneyer Granz Koppe, Deschneyer Kleinkoppe (PJ)

- hora, 1090 m
- *klein* – „malý“, *Grenze* – „hranice“, *Koppe* – „vrch“ (JFŠ, s. 1175)
- nižší kopec oproti Velké Deštné – kontrastní pojmenování

O

Orlické hory – Adlergebirge (PJ)

- pohoří, táhnoucí se podél polských hranic od Olešnice v Orlických horách až po Zemskou bránu (Bartošovice v Orlických horách)
- *Adler* – „orel“, *Gebirge* – „hory, pohoří“

- pojmenovány podle Divoké Orlice, do které se vlévají téměř všechny vody z tohoto pohoří

P

Plasnice – Plaßnitz (MJ)

- vesnice severozápadně od Deštného v O. h.
- 1654 Plasnicze, 1836 Plasnice/Plasznitz
- vzniklo substantivizující příponou *-ice* z adjektiva **plasná* (ves); substantivum **plasa* pochází ze staropolského *plóska* – „pruh pole“ (P/III, s. 371; VW)

Š

Šerlich – Schierlich (PJ)

- vrchol, 1019 m
- 500 metrů směrem na SZ se nachází další stejnojmenný vrchol, který je však vyšší (1027 m), patří k Sedloňovu a turisticky je méně navštěvovaný – u Šerlichu náležícímu Deštnému se nachází Masarykova chata a sjezdovka
- pojmenován podle osady *Schierlichhäuser*, která vznikla na přelomu 17. a 18. století, roku 1836 označovaná i jako *Schierlichgraben* (DSH, 263)
- název složen z příjmení *Schierling* – „rozpuk jízlivý“, v německém dialektu změněno na *Scherlich* a takto přejato i do češtiny + *Graben* – „příkop, strouha, údolí“ (P/IV, s. 278)

Špičák – Spitzberg (PJ)

- vrchol nacházející se nad kamenolomem (841 m, kámen využíván převážně pro stavbu pohraničního opevnění před 2. světovou válkou, později pro stavbu a zpevňování silnic)
- *spitz* – „špičatý“, *Berg* – „kopec, hora“
- podle tvaru hory (O, s. 273)

V

Velká Deštná – Großkoppe, Großen Koppe, Grosse Deschneyer Koppe, Deschneyer Grosskoppe (PJ)

- nejvyšší vrchol Orlických hor, 1115 m
- 1584 Černá hora/Černý vrch, 1585 Sedmihradská hora, polovina 19. století Dešenský kopec, německy Deschnayer Koppe
- *Großkoppe* – „velký vrch“

- podle nedaleké osady *Deštné* (lidově *Deštnej*), něm. *Deschnay/Deschney*
- původ: stč. *deščné* (místo) – „deštivé“; jméno se přeneslo na horu a změnil se mluvnický rod – *Deštná* (hora) (LŠ, s. 274)

Z

Zadní hora – Hintere Berg, Hinter Berg (PJ)

- hora, 929 m
- *hinter* – „zadní“, *Berg* – „hora“
- podle místa – název vzhledem k poloze dalších dvou pohoří: doklad z r. 1537, že pohoří s nejvyšším vrcholem *Sattler Koppe* (Sedloňovský vrch) se jmenovalo *Přední hora* a pohoří s vrcholem *Kleine Koppe* (Malá Deštná) bylo nazýváno *Prostřední hora* (Ss, s. 118)

Zákoutí – Hinterwinkel (MJ)

- místní část obce Deštné v O. h., V od centra
- 1836 Hinterwinkel, 1895 Kouty Zadní, Zákoutí (P/IV, s. 714)
- *hinter* – „za“, *Winkel* – „kout“
- osada se nachází od Deštného směrem k nejvyšším vrcholům a hranicím, název tedy zřejmě pochází od její polohy; „zastrčené místo“, spíše nelichotivý název (Š, s. 337)

Orlické Záhoří

B

Bedřichovka – Friedrichswald (MJ)

- osada SZ od Kunštátu
- 1790 Friedrichswald – „Bedřichův les“ (P/I, s. 546)

Č

Černá Voda – Schwarzwasser (MJ)

- osada J od Kunštátu
- 1. zmínka: 1790, Schwarzwasser (P/IV, s. 585)
- *schwarz* – „černý“, *Wasser* – „voda“

Černý potok – Schwarzwasser (PJ)

- potok, pramení na polských hranicích severozápadně od Zadní hory, vlévá se do Divoké Orlice

Černá voda – Swarzbach (PJ)

- potok, protéká stejnojmennou obcí
- *Schwarz* – „černý“, *Bach* – „potok“
- *černá* u těchto tří hesel – podle zabarvení vody tamního potoka, bahnitě dno (O, s. 296)

D

Divoká Orlice – Wilde Adler (Fluss) (PJ)

- řeka, pramenící poblíž Rašeliniště pod Zieleńcem (Polsko, Szczytna), tvoří hranice s Polskem, u Zemské brány se stáčí přes Pastvinskou přehradu směrem na Žamberk, před Týništěm nad Orlicí se pak spojuje s Tichou Orlicí, poté už pokračuje samostatně jako Orlice
- *wilde* – „divoká“, *Adler* – „orel“
- Orlice:
 - 1336 *fluvius Orlice* – pojmenování vodního toku
 - 1279 *monasterium de Orlicz* – název klášterní osady, později Klášterec nad Orlicí; aby se to nepletlo, dostal později podobu *Orlička* (1360 *de Orlicka*), popř. označení pouze kláštera: *Orlík* (1396 *monasterii in Orlík*)
 - jméno odvozeno zpodstatňující příponou *-ice* (z původní přípony *-ica*) z adjektiva *orlí* – ves nebo řeka (LŠ, s. 197)
 - výklady názvu:
 - *orla* – staroslověnský název pro olši, která rostla na březích řeky (J, s. 55)
 - odvozeno od názvu zvířete – protékala krajem, kde žili orli (L, s. 126); lidé takto nejspíše pojmenovali pouze dolní tok řeky, poblíž které bydleli – přitékala z neosídlené oblasti, předpokládali, že se tam orli vyskytují (Mu, s. 57)
 - dvě zdrojnice řeky se začaly rozlišovat v 16. století, zpočátku se jí říkalo *Veliká* (na rozdíl od Orličky, dnes potok Hadinec) nebo *Dravá*; pojmenování *Divoká* vzniklo až překladem z němčiny (Ss, s. 84)

J

Jadrná – Kerndorf (MJ)

- osada navazující na část obce Kunštát
- 1613 Kerndorff, 1653 Gerndorff, 1654 Körnßdorff, 1790 Kerndorf
- *Kernsdorf* – „Kernova ves“, *Kerndorf* – „Kernovská ves“; pochází z příjmení Kern (P/II, s. 222)
- český název – pravděpodobně názvukové jméno, vznikl až po roce 1945

K

Kunštát – Kronstadt (MJ)

- centrum obce Orlické Záhoří, v době vydání knihy Místní jména v Čechách to byl městys, podle dokladu z roku 1653 tvořil s obcí Kerndorf jedinou obec
- 1. zmínka 1628
- *Kunštát* – „Kunovo místo“ (město); v 1. polovině 17. století (tedy brzy po jeho založení) se v okolí Rokytnice začalo obci říkat *Kronstadt* – „korunní město, město příslušné ke království, královské město“ (P/II, s. 450)

M

Malá leč – Klein Boden (PJ)

- les náležící k Nové Vsi
- *Klein* – „malý“, *Boden* – „půda, území“
- *leč* – „zařízení na chytání zvěře (léčka), způsob lovu, vymezený prostor pro tento účel“ – mohlo se jednat o způsob obživy v těchto místech; stará plošná míra, která se užívala především pro měření lesa (SSJČ)

N

Na Vidlici – Gabel Wiese (PJ)

- les náležící k Trčkovu
- *Gabel* – „vidlice, rozvětvení“, *Wiese* – „louka“
- pojmenování může být podle tvaru objektu – mohly se tam kdysi rozvětvovat nějaké cesty nebo potoky (O, s. 274)

O

Orlické Záhoří (MJ)

- obec
- název uměle vytvořen až v roce 1951 po sloučení dříve samostatných obcí Trčkov, Bedřichovka, Zelenka, Kunštát, Jadrná a Černá Voda
- *záhoří* – „kraj za horami“ (SSJČ)

S

Sklárna, Na sklárně – Glasshüttner Wald (PJ)

- les náležící k Černé Vodě
- *Glashütte* – „sklářská huť“, *Wald* – „les“
- obec založena při sklárně (DSH, s. 38–39)

T

Trčkov – Trtschkadorf (MJ)

- osada S od Kunštátu
- 1790 Dreschendorf, 1836 Terschendorf/Treschendorf; lidově Trčkadorf, Tetschkadorf (P/IV, s. 352)
- *Trtschkadorf* – „Trčkova ves“
- jméno podle části opočenského panství Trčků z Lípy – „Trčkův dvůr“ (DSH, s. 269)

Trčkovský hon – Kaiserswalde (PJ)

- louka náležící k Trčkovu
- *Kaiser* – „císař“, *wald* – „les“
- v minulosti se zde mohl nacházet les patřící císaři, který byl později vykácen; pravděpodobně však pojmenováno podle obce *Kaiserwalde* (dnes *Lasówka*), která se nachází za polskými hranicemi na druhém břehu řeky
- *hon* – „skupina pozemků, lán pole určený pro jednu plodinu“; „společný lov zvěře za účasti většího počtu střelců a honců“ (SSJČ) – pojmenování se tedy týká nějaké parcely patřící k Trčkovu, využívané k pěstování plodin či k lovu

V

V Kotli – Kesselloch (PJ)

- louka směrem na sever od Zadní hory, na druhé straně silnice z Trčkova na Šerlich se nachází stejnojmenná louka
- *Kessel* – „kotel“, *Loch* – „díra, otvor“
- od tohoto slova je odvozená např. kotlina, původně se jednalo o prohlubinu pod kotlem, kde se topilo (ESJČ, s. 283); mohl by to být prostor tvarem připomínající kotel (SSJČ)
- pravděpodobnější výklad: vychází z těžby nerostných surovin (O, s. 410), v okolí se nacházely hutě

Velká leč – Gross Bodan (PJ)

- les nacházející se severovýchodně od Černé Vody
- *Gross* – „velký“, *Bodan* – „půda, území“
- podle názvu by měl být rozsahem větší než Malá leč, překrývá se však se sousedním Hraničním lesem

Ž

Židovský kout – Judenwinkel (PJ)

- louka položená jihozápadně směrem od Kunštátu
- *Jude* – „žid“, *Winkel* – „kout“
- podle legendy byl v těchto místech zavražděn Žid, který měl namířeno do Zdobnice

Bartošovice v Orlických horách

A

Anenský vrch – Ernestinenberg, Annaberg, Hocheckicht (PJ)

- hora, 992 m
- *Ernestinenberg* – „Ernestinin/Arnoštčin kopec“, *Annaberg* – „Annin kopec“
- původní název: *Hocheckicht* – „Vysoký hranatý vrch“; pouze podle pověsti „Divá žena na Anenském vrchu“
- roku 1766 zde byla postavena kaple, zasvěcena sv. Anně a Jáchymovi
- roku 1858 byla původní dřevěná kaple nahrazena kamennou, pojmenována podle Ernestiny hraběnky Nostitz, na jejíž popud byla postavena; vrcholu se také říkalo *Arnoštka*
- po roce 1945 se opět začal používat název *Anenský vrch* (HK, s. 1, s. 6)

B

Bartošovice – Batzdorf, lidově Batstrof (MJ)

- obec
- 1557 Bartoušovice (název zachován ještě v době vydání slovníku MJČ), 1790 Böhmisch Patzdorf
- „ves lidí Bartoušových“ (P/I, s. 32)
- název podle Jana Bartoušovského z Labouně, českého šlechtice, který získal zdejší území

- během kolonizace se ves s příchodem nových osadníků poněmčila, od 17. století název změněn na *Batzdorf* (DSH, s. 13), *dorf* – „vesnice“

H

Hadinec – Stein (PJ)

- potok pramenící pod Anenským vrchem, za Vrchní Orlicí se vlévá do Divoké Orlice
- *Stein* – „kámen“, možné výklady:
 - „drahocenný kámen“ (O, s. 268)
 - „skála, vyvýšenina“ (O, s. 268) – osada se nachází ve vyšší nadmořské výšce (zhruba 770 m) než tehdy obydlenější vesnice, např. Neratov (650 m), Vrchní Orlice (600 m)
 - složení půdy – „kamenitá, hornatá půda“ (O, s. 274)
- pojmenován česky podle dnes již zaniklé osady *Hadinec*, kterou protéká – pravděpodobně pojmenován podle rostliny hadinec, která rostla v okolí (P/I, s. 573)
- německý název obce *Ottendorf* – „Otova ves“ podle hraběte Ota Nostitze (Š, s. 323)
- 16. století: potok se jmenoval *Orlička/ Vorlička* (Ss, s. 36)

L

Letní strana – Nord Seite (PJ)

- svah u Neratova otočený směrem na jih
- *Nord Seite* – „severní strana“
- způsob německého pojmenování; výhodnější svah pro zemědělství

N

Neratov – Bärnwald, Baernwald, Bärenwald, lidově Banwale, Banvald (MJ)

- obec S od Bartošovic v O. h.
- 1550 potok Neratov/Neratovec, ves Neratov
- německý název – 1654 *Bernwaldt*, 1790 *Bärnwald*
- *Neratov* – „Neratův dvůr, potok“; *Bärenwald* – „medvědí les“ (P/III, s. 208)
- jiný výklad: český název odvozen od slova *nerat* – „nebojovný mírumilovný člověk“ (DSH, s. 178)

P

Polom – Erlitzer Koppe, Hohen Erlitz Koppe (PJ)

- hora, 766 m
- *Erlitzer Koppe* – „orlický vrch“ (*Erlitz* – české slovo „Orlice“ adaptované do němčiny)
- *polom* – „poškození lesního porostu, polámané stromy“ (SSJČ)
- v minulosti na tomto vrcholu mohl být les, později zničen vlivem přírody nebo úmyslně vykácen

Přední kopec – Vorderberg (PJ)

- hora, 678 m
- *vorder* – „přední“, *Berg* – „kopec“
- podle polohy kopce – mohli pojmenovat sousední obyvatelé, kopec se nachází poblíž hranic s Kunvaldem, který byl český, zatímco Bartošovice byly sudetoněmecká obec

U

Údolí Divoké Orlice – Erlitzthale, Erlitz-Thale, Erlitztal (PJ)

- údolí, kterým protéká Divoká Orlice, jedná se o oblast Zemské brány – v mapě není takto označené
- *Erlitztal* – „orlické údolí“

V

Vrchní Orlice – Höhen Erlitz (MJ)

- obec, dnes již zaniklá, S od Bartošovic v O. h. (mezi Bartošovicemi a Neratovem)
- 1567 Vrchní Vorlice, 1713 Hohe Örlitz, 1790 Erlitz hoch, 1836 Oerlitz, 1848 Orlice vrchní
- *Höhe* – „výška“, *Erlitz* – „Orlice“
- Orlice: pojmenována podle řeky, která obcí protéká (P/III, s. 285), Vrchní: nachází se blíže k hornímu toku této řeky, další motivací pak může být nadmořská výška např. vzhledem k bývalé obci Orlice na Tiché Orlici, která je doložena mnohem dříve (1. doklad je z roku 1361)

Z

Zemská brána – Landestor (PJ)

- přírodní rezervace; údolí mezi skalami vyhloubené řekou Orlicí – připomíná bránu, „vstupní brána do Čech“

- *Land* – „země“, pozemek, *Tor* – „brána“

Zimní strana - Süd Seite (PJ)

- svah u Neratova otočený směrem na sever (naproti Letní straně)
- *Süd Seite* – „jižní strana“
- méně výhodný svah pro zemědělství než letní strana, chladnější počasí

Králíky

B

(Horní/Dolní) Boříkovice – (Ober/Nieder) Ullersdorf (MJ)

- místní část Králík, JZ od centra podél Boříkovického potoka
- 1577 Borzykowicze, 1604 Borzikovicze, 1654 berní rula Vllerszdorff
- *ober* – „vrchní“, *nieder* – „nízký“
- od českého osobního jména *Borzík*; vesnice byla během Třicetileté války rozbořena a pak znovu vystavěna pod německým názvem *Ullersdorf*, zkráceně z *Ullrichsdorf* – „Ulrikova vesnice“ (Ve, s. 145)
- rozlišení na Horní a Dolní může být nazváno podle toku Boříkovického nebo Suchého potoka, další motivací by pak mohla být nadmořská výška – osídlená část v Horních Boříkovicích se nachází ve výšce 600 m, v Dolních Boříkovicích pak v 550 m

Boříkovický potok – Ober-und Nieder-Ullersdorfer Bach (PJ)

- potok pramenící v Dolních Boříkovicích (svah mezi Boudou a Bradlem), přítok Tiché Orlice
- *ober* – „vrchní“, *nieder* – „nízký“, *Ullersdorfer* – „boříkovický“, *Bach* – „potok“

Bouda – Baudenkoppe (PJ)

- hora, 845 m
- *Baude* – „bouda“, *Koppe* – „vrch“
- přes tento vrchol vedla již v minulosti cesta, poblíž se tedy mohlo nacházet nějaké stavení důležité pro kolemjdoucí

Bradlo – Breiter Stein, Bräate Stään, Breite-Stein (PJ)

- skalnatý útvar, 988 m
- *breit* – „široký, rozsáhlý“, *Stein* – „kámen“

- ve staré češtině *bradlo* – „nízká hradební zeď, palisáda“; odtud význam „skalisko“ – ostré, vyčnívající vzhůru (ESJČ, s. 63)

Č

Čarodějnická kaple – Hexenkapelle (PJ)

- dle pramenů by se měla nacházet vpravo od silnice do Červeného Potoka, v mapách však pojmenovaná není
- *Hexe* – „čarodějnice“, *Kapelle* – „kaple“
- podle ústního podání se na tomto místě měly upalovat čarodějnice v létech čarodějnických procesů, 1672–1684, záznamy však nejsou
- český název vznikl překladem (KVK, s. 3)

H

(Horní/Dolní) Hedeč – (Ober/Nieder) Heidisch (MJ)

- místní část Králík, Z od centra
- 1547 Heidiss, 1604 Heydissz, 1654 berní rula Heydisch, 1848 Heč, 1854 česky Hedeč, německy Heidisch
- *ober* – „vrchní“, *nieder* – „nízký“
- výklady názvu *Hedeč*:
 - *Heide* – „pohan“
 - *hoidisch/heidnisch* – „orientální“
 - středoněmecké *heide*/středodolnoněmecké *héde* – „neobdělávané, divoce zarostlé území, křovinatý les“, přípona *-isch* zřejmě vyzdvihovala kolektivní význam; tento výklad je nejpravděpodobnější (Ve, s. 144)

Heřmanice – Herrnsdorf (MJ)

- část města Králíky, dříve samostatná obec S od Králík
- 1568 Herzmanice, 1654 berní rula Hermszдорff, 1790 Herrnsdorf
- z osobního jména *Heřman*; *Herrnsdorf* vyvinuto z *Hermannsdorf* (Ve, s. 145)
- v císařských povinných otiscích uveden pro název *Herrnsdorf* ekvivalent *Panowice* – „pánova vesnice“ (z německého *Herr* – „pán“, *Dorf* – „ves“)

Hora Matky Boží – Muttergottesberg, v někdejším králickém dialektu Muttrgootsbarg (PJ)

- poutní areál s klášteřem a vrcholem 770 m
- *Mutter* – „matka“, *Gott* – „Bůh“, *Berg* – „hora“
- název *Muttergottersberg* vznikl po vystavení klášteřa r. 1700, pochází od jeho zakladatele, královéhradeckého biskupa Tobiase Johanna Beckera
- další názvy:
 - Heydischer Berg – nejstarší název, od slova *heydisch* – „pohanský“
 - Studený vrch – Der Kalte Berg, *kalt* – „studený“, bylo tam drsné počasí; dialekt: *Der kala Barch, Kahla Barch > Kahlen Berg*
 - Mariánský kopec/Mariánská hora/Mariánský vrch – Mariasbarg, Marienberg, dialekt Mariabarch/Mariabarg/Mariasbarg (pro Dolní Hedeč) (KVK, s. 1)
 - Lysá hora/Holý kopec, Holý vrch – vzniklo překladem od r. 1945 pro název *Kahlen Berg* – „vrch, na kterém nic nenarostlo“; dodnes na vrcholu jako takovém není žádný porost (Ss, s. 14)

Hraběcí stezka – Grohfasteg (PJ)

- turistický okruh vedoucí z centra Králík ke klášteřu a zpět kolem hory Lískovec
- *Groh* – „šedý“ (v německém nářečí, spisovně *grau*) (M, s. 56)
- soukromá komunikace bývalých majitelů panství (O, s. 317)

K

Kaplička Na Písku – Sandkapelle (PJ)

- kaple nacházející se v ulici Na pískách (Am Sande)
- *Sand* – „písek“, *Kapelle* – „kaple“
- mohlo by se jednat o nános písku z Králického potoka, který protéká vedle této ulice

Králický potok – Grulich Bach, Kressenbrunnbach (PJ)

- potok protékající obcí Králíky, pramení pod vrcholem Veselka směrem na jihozápad, při cestě od Králík směrem na Lichkov se vlévá do Tiché Orlice
- *Grulich* – „králický“, *Bach* – „potok“

- *Kressenbrunn* – roku 1260 mezi Přemyslem Otakarem II. a uherským králem Bélou IV. proběhla v obci *Groißenbrunn* v Dolních Rakousech bitva, *Kressenbrunn* – počeštěně

Králíky – Grulich (MJ)

- město
- další názvy: Greulichs (1347), Krulich, Krulich, Krilich, Krúlík; Kronland, Königssitz, Königstein (Ve, s. 144)
- vznik názvu:
 - Podle kronikáře Hájka se dcera knížete Panilla dostala do divočiny v okolí Králík a prohlásila: „Dieser Ort ist Greulich!!!“ („Toto místo je hrozné!“); na její popud postaven hrad *Greulich* a kolem něj vzniklo město *Grulich* – z názvu města *Greulich* vzniklo později *Krulich* (Pa, s. 21)
- ve střední horní němčině znamená *krol* nejspíše slovo „houští“, z čehož by se ve slezských nářečích mělo stát *krul*, připojením přípony *-ich(t)* dostává kolektivní význam – *Krulich(t)* by tedy byl název nivy/lokality, znamená to „území porostlé křovím“ – pomístní označení, vytvořené už před označením sídliště Králíky mezi léty 1495–1538 (v době, kdy páni na Žampachu byli majiteli tohoto území) (Ve, s. 144)
- *Königssitz* – „královské sídlo“, název Králíky tak pochází ze slova *král*

L

(Horní/Prostřední/Dolní) Lipka – (Ober/Mittl/Nieder) Lipka (MJ)

- místní části Králík, původně samostatné obce SZ a S od Králík
- 1577 Levka, 1604 Lewka, 1654 berní rula Lypka
- *ober* – „vrchní“, *mittel-/mittlere* – „prostřední“, *nieder* – „nízký“
- výklad názvu *Lipka*:
 - *Lipka* byl původně název potoka, pravý přítok Orlice; vzniklo ze slova *lipná* – „voda, která teče mezi lípami“
 - *levka* – „levá voda“, některé osady ležely na levém přítoku vodního toku přicházejícího od Heřmanic
 - z německého slova *Luppe*, samohláska „u“ se v nářečí mění na „i“ nebo „e“; *Luppenfeuern* – „dohromady spečené větší

hrudky železa“, v Horní a Prostřední Lipce se kdysi dolovalo železo, byly tam i tavicí pece (Ve, s. 144–145)

Lipkovský potok – Lipka Bach, Lipker Bach, Leipe (PJ)

- potok protékající Horní, Prostřední a Dolní Lipkou, pramení severovýchodně od Jeleního vrchu (936 m), před Lichkovem se vlévá do Tiché Orlice
- *Bach* – „potok“

M

Morava – March Fluss (PJ)

- nejdelší řeka na Moravě, pramenící pod Králickým Sněžníkem, u slovenského Devína se vlévá do Dunaje; z obcí, které se týkají této práce, tvoří hranice s Dolní Hedečí a územím Moravou
- první zmínka roku 892 v podobě *Maraha*, v dnešní podobě r. 1203
- indoevropského původu, význam „voda, řeka, tok, močál“, základem kořen **mar-* „voda“ či **mor-* „voda, moře“, v germánském prostředí rozšířeno o sufix *-aha* (z *ahwa* – „voda, řeka“), ten byl později upraven na *-ava*, který se stal typický pro slovanská hydronyma
- slovanské jméno mohlo vzniknout i domácím vývojem, tzn. nebylo přejato z němčiny (HŠ, s. 93)

N

Sonnenwald – Na výsluní (PJ)

- louka mezi železnicí a ulicí Červenovodská; západní svah
- *Sonne* – „slunce“, *Wald* – „les“
- za pradávných dob byly všechny hory zarostlé lesem, slovo „les“ tedy značí porost, ale i zemi, na které vyrostl (Ss, s. 12)
- jednalo se o teplotu a oslunění půdy (O, s. 274)

Na aleji – Lindenallee, dialekt: Oi, Linda (PJ)

- alej vedoucí z Králík ke klášteru
- *Linde* – „lípa“, *Allee* – „alej“
- v aleji jsou vysázeny lípy

R

Roudný – Hofstellen Berg (PJ)

- vrchol, 677 m
- *Hofstelle* – „selská usedlost“, *Berg* – „kopec“

- adjektivum utvořené od substantiva *ruda*, skloňovalo se podle toho, k čemu se vztahovalo – *roudný vrch* (roudná voda/hora, roudné místo) (P/III, s. 591)
- výklad:
 - ze stč. *rúdná, roudná* (voda), *rudný* – „železitý pramen minerální vody“
 - odkaz k těžbě rudy v těchto místech (O, s. 413)
 - jako *ruda* se nazývaly i bažiny s červenavým bahnem (ESJČ, s. 522)

U

U cihelny – Ziegelgrund, Ziegelscheuer (PJ)

- louka nalevo od silnice z Králík do Prostřední Lipky; parcela byla původně na druhé straně silnice, dnes je po ní pojmenován pěchotní srub (Muzeum čs. opevnění)
- *Ziegel* – „cihla“, *Grund* – „půda, pozemek“; *Scheuer* – „stodola“
- místo, kde se vyráběly cihly, nebo se tam těžila hlína na jejich výrobu (tato možnost je pravděpodobnější, sousední parcela je pojmenovaná jako *Hlíny*) (O, s. 419)

V

Val – Schanzenberg (PJ)

- hora, 790 m; vrchol hřebenu (turistická cesta podél hory je na stránce Mapy.cz nazvána jako Hřebenovka)
- *schanzen* – „opevnit, obehnat hradbami“, *Berg* – „hora“
- *val* – „násep, hradba“ – pojmenování podle tvaru; zastarale i v češtině slovo *šance* znamenalo „hradba“, které vzniklo právě z tohoto německého slova (SSJČ)

Veselka – Lustberg (PJ)

- hora, 718 m
- *Lust* – „radost, potěšení“, *Berg* – „hora“
- vzniklo substantivizující příponou *-ka* z adjektiva *veselá*, v tomto případě by to tehdy mohla být „veselá hora, samota“ (P/IV, s. 528)
- jméno pocházející od způsobu hory, jak je svým povrchem utvořena – individuální hodnotící postoj (O, s. 274)

Větrný vrch – Hofkoppe (PJ)

- vrchol, 807 m
- *Hof* – „dvůr, statek“, *Koppe* – „vrch“
- pojmenováno podle atmosférických jevů (O, s. 275) – vrchol se nachází v poměrně vysoké nadmořské výšce na rozdíl od okolních osad (např. nejbližší Velká Morava je položena zhruba ve výšce 625 m)

Vyhlička, Výhledy – Brücknerhöhe (PJ)

- hora, 737 m
- *Brücke* – „most“, *Höhe* – „výška, vyvýšenina“
- vysoký vrchol vzhledem k nejbližšímu okolí, kolem se nacházejí spíše louky než lesy (a je možné, že v minulosti zde nebyly ani tyto lesy) – skutečně je zde dobrý výhled

Výšina – Berghöhe (PJ)

- hora, 666 m
- pojmenování podle její výšky
- *Berg* – „hora“, *Höhe* – „výška, vyvýšenina“

Z

Za kostelem – Kirchenflur (PJ)

- svah (pole a louky) nacházející se za kostelem Povýšení sv. Kříže směrem od Dolních Boříkovic
- *Kirche* – „kostel“, *Flur* – „niva, role“

Mladkov

D

Dolany – Doland, Dolland (MJ)

- osada J od Mladkova; dnes už téměř neobydlená oblast
- *Land* – „země“, název *Doland* vznikl zkomolením českého názvu
- jméno podle polohy, vznik začátkem 19. století (Ve, s. 146)

H

Hraniční les – Grenzwald (PJ)

- les na hranici Petroviček s Polskem (Kladskem)
- *Grenze* – „hranice“, *Wald* – „les“

K

Kostelní vrch – Kirchenberg (PJ)

- hora, 688 m
- *Kirche* – „kostel“, *Berg* – „hora“
- spadá pod katastr dříve samostatných Vlčkovic, které v současné době žádný kostel nemají, pouze kapli – mohl se dříve nacházet právě na tomto vrcholu

L

Letní strana – Sommerseite (PJ)

- svah otočený směrem na jih – nachází se severovýchodně od Mladkova
- *Sommer* – „léto“, *Seite* – „strana“
- výhodnější svah pro zemědělství

M

Mladkov – Wichstatdl (MJ)

- městys
- 1350 Mladcow, 1416 Mladkow; 1357 Wyskenstat, 1587 Wichst Stedlin, Wichstedtern, 1654 Wiechstättel (berní rula), 1790 Wiegstadt
- *Wyskenstat* – badatelé se domnívají, že jde o chybu a mělo by se číst jako *Witkenstat* – ukazoval by na osobní jméno *Witigo* – „Vítek“, konkrétně *Witigo de Svabene et de Herman* (ze Švábenic a Heřmanic); tehdy však také existovalo osobní jméno *Vyšek/Wyssek* (Ve, s. 146)
- *Stadt* – „město“ → *Wyskenstat* – „Vítkovo/Vyškovo město“
- *Mladkov* – „Mládkův dvůr“, z osobního jména Mládek (P/III, s. 100)
- dříve se jednalo o dvě samostatné části, každá měla jiného majitele, později starší Mladkov rozšířen o Wyskenstat – na rozšíření se podíleli i horníci, kteří přišli ze Saska; v těchto oblastech, kde bylo rozvinuto hornictví, se také vyskytuje několik toponym vytvořených od osobního jména *Wittig*
- kolonisté nebyli pouze Němci, tyto saské oblasti byly původně slovanské, takže s nimi přicházeli i Srbové – rychle splynuli s českým obyvatelstvem, německý název se tehdy nevžil, až do 17. století se používal pouze název Mladkov (Mu, s. 177–178)

Mlýnský vrch – Mühlberg (PJ)

- horský hřbet, jeho nejvyšší poloha je cca 590 m

- *Mühle* – „mlýn“, *Berg* – „hora“ – mohl se zde nacházet mlýn (O, s. 279)

N

Na Ovčárně – Schäfferey (PJ)

- v dnešní době se v těchto místech nachází les, zemědělské družstvo a pěchotní srub
- *Schäfferei* – „ovčín, chov ovcí“
- *ovčárna* – „zastaralý název pro ovčín – chlév pro ovce“ (SSJČ)

P

Petrovičky – Deutsch Petersdorf (MJ)

- místní část Mladkova, S od centra
- 1577 Petrowicze Niemezky, 1654 Pettersdorff; lidově Doitš Piterštrof
- *Petersdorf* – „Petrova ves“ (P/III, s. 351–352)
- v sousedství se nachází obec České Petrovice, která patřila Čechům, proto byl dřívější název Německé Petrovice

Š

Šibeniční vrch – Galgenberg (PJ)

- hora, 607 m
- *Galgen* – „šibenice“, *Berg* – „hora“
- pravděpodobně zde stála šibenice a probíhaly zde popravy (O, s. 279)

T

Terč – Scheibe (PJ)

- louka napravo od cesty do Petroviček
- *Scheibe* – „terč“
- *terč* – „předmět kruhového tvaru“ (SSJČ) – tento nevelký úsek louky byl dříve ohraničen lesy a cestou, mohl tedy připomínat terč

Tichá Orlice – Stille Adler Fluss (PJ)

- řeka, pramení pod vrcholem Jeřábem (1003 m, Červená Voda), v Albrechticích nad Orlicí se spojuje s Divokou Orlicí
- *Stille* – „ticho, klid“, *Adler* – „orel“, *Fluss* – „řeka“
- v 16. století se jí také říkalo *Choceňka*

V

Vlčkovice – Wöllsdorf, lidově Welsdrof (MJ)

- část městyse Mladkov, dříve samostatná obec JZ od Mladkova
- 1. zmínka 1543

- *Wölsdorf* vzniklo asi ze slova *Wolfsdorf* – „Vlkova ves“
- *Vlčkovice* – „ves lidí Vlčkových“ (P/IV, s. 574–575)
- název podle zakladatele – Ignác Jetřich Vitanovský z Vlčkovic (DSP, s. 284)

Vysoký kámen – Hohestein (PJ)

- hora, 843 m
- *Höhe* – „výška, vrchol“, *Stein* – „kámen“
- dominanta vzhledem k nejbližšímu okolí

Z

Zadní hraniční vrch – Grenz Berg (PJ)

- hora, 712 m
- *Grenze* – „hranice“, *Berg* – „hora“
- tvoří hranice s Polskem; asi 1 km na Z podél hranic se nachází i *Přední hraniční vrch*, ten jsem však v němčině nedohledala (ve speciálních mapách III. vojenského mapování je sice tento vrchol vyznačen, ale není pojmenován) – pravděpodobně byla tato hora významnější

Zimní strana – Winterseite (PJ)

- svah naproti Letní straně, otočený směrem na sever – nachází se jihovýchodně od Mladkova
- *Winter* – „zima“, *Seite* – „strana“
- méně výhodný svah pro zemědělství

5.3 Závěry vyplývající z tohoto glosáře

Z uvedených map, kronik a dalších materiálů se mi podařilo vypsát celkem 58 pomístních jmen, v případě zahrnutí i místních jmen se jedná o 81 názvů. Tento počet pochopitelně neodpovídá skutečnému počtu místních a pomístních jmen nacházejících se na těchto územích – existuje jich mnohem více, ale na starších mapách, které nejsou tak podrobné, některé názvy nebyly dohledatelné. V některých případech se naopak na starších mapách nacházely názvy míst, která dnes už nejsou nijak konkrétně pojmenovaná. Je také pravděpodobné, že rozsahy katastrů se mohly v průběhu času měnit. Některé objekty byly v literatuře uvedeny u jisté obce, dnes však patří pod katastr obce sousední, které se v práci nevěnuji.

Nejvíce názvů jsem našla u obce Králíky. Opět však záleží na počtu zdrojů, právě k této obci jsem měla k dispozici nejvíce materiálů. Dalším faktorem je také rozloha. Vzhledem k tomu, že pod Králíky spadá hned 10 dříve samostatných obcí či osad a rozkládají se podél polských hranic mezi sousední obcí Lichkov a hranicemi s Moravou, lze předpokládat, že právě na tomto katastru se bude nacházet velké množství jmen.

Takto získané názvy jsem posléze roztříдила podle dvou kritérií – podle způsobu vzniku českého názvu a podle typu pomístního jména.

Způsob vzniku českého názvu

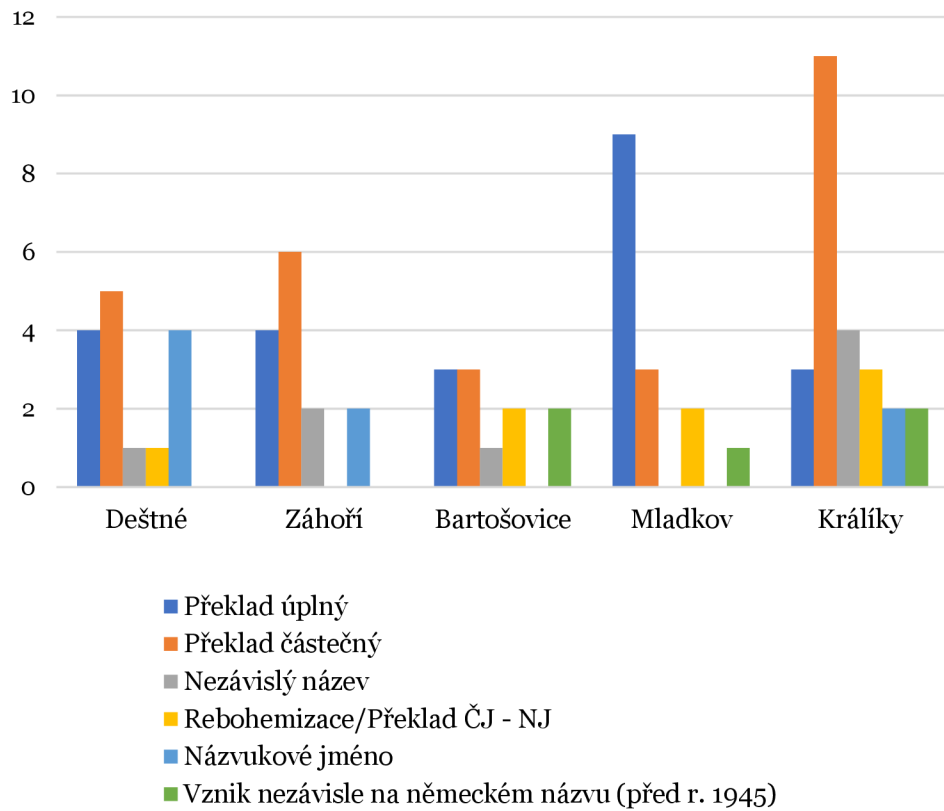
Kategorie třídění (viz graf; obce jsou zapsány pro přehlednost zkráceným názvem) jsem zvolila podobné jako výše uvedené v teoretické části: překlad, rozdělen ještě na úplný a částečný, nezávislý název, rebohemizace a názvukové jméno. Jelikož jazykové kontakty byly mezi těmito dvěma národnostmi vzájemné, v několika případech byl český název přeložen do němčiny – tento způsob řadím také k rebohemizaci. Dále jsem zvolila ještě jednu kategorii, která se v tomto případě týká pouze jmen místních, a to vznik nezávisle na německém názvu před rokem 1945. U některých obcí je totiž doložen český i německý název mnohem dříve než ve 20. století. Zdá se tedy, že si zde žijící Češi a Němci vymysleli názvy zvlášť pro každou národnost

nezávisle na sobě. Mohlo také již v minulosti dojít ke spojení dvou (či více) obcí.

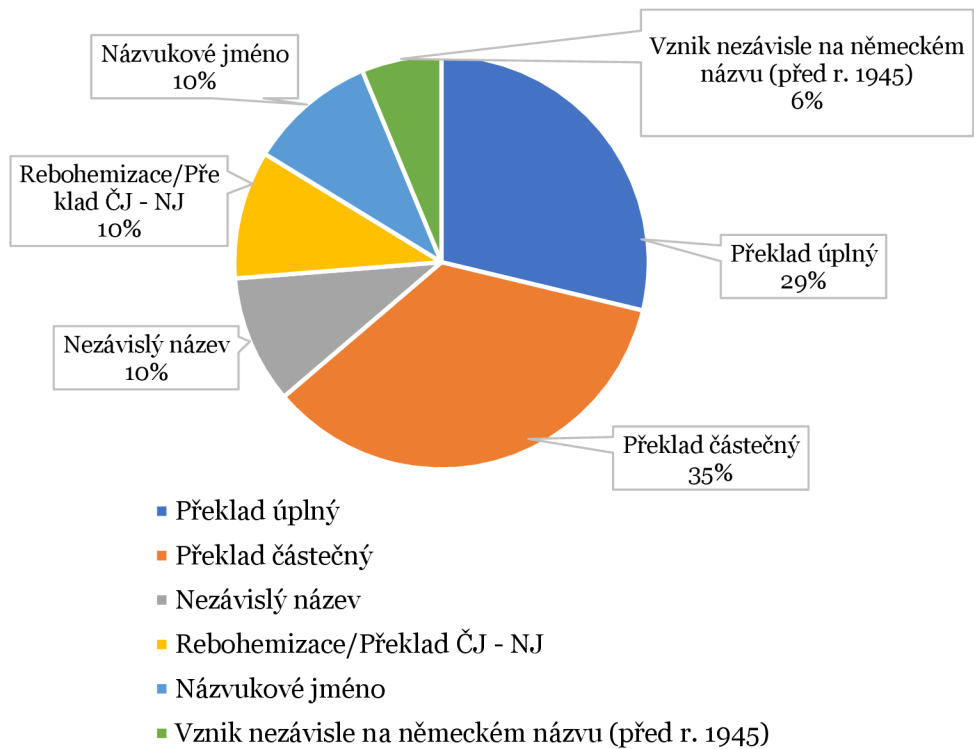
Některé názvy se však nedají přesně zařadit k jedné kategorii, zpravidla proto, že u pomístních jmen není doloženo, který z názvů vznikl jako první. Je tedy i možné, že zmíněný český název je mnohem starší než německý, ale existoval pouze v lidové mluvě, a proto není použit v oficiálních mapách. Druhým důvodem je existence více oficiálních názvů – u města Králíky by bylo možné přiřadit jméno jak k částečnému překladu (*Königssitz, Kronland*), tak i k názvukovému jménu (*Grulich*). Některá toponyma, především ta velmi stará, ani nepocházejí z němčiny, například *Bělá (Alba)* či *Morava*. V případě názvu Hrabčcí stezka (*Grohfasteg*) jsem nebyla schopná zjistit ani odvodit úplný výklad, proto jsem ho nikam nezařazovala.

Pro tyto způsoby vzniku jsem vytvořila tři grafy: první a druhý se týkají počtu všech jmen, třetí pouze jmen pomístních. Ze všech vyplývá, že nejvíce (celkově 51, tzn. 64 %, v případě pomístních jmen pak 45) jich vzniklo překladem z cizího jazyka do češtiny, spíše částečným než úplným. Ostatní kategorie jsou téměř rovnoměrné.

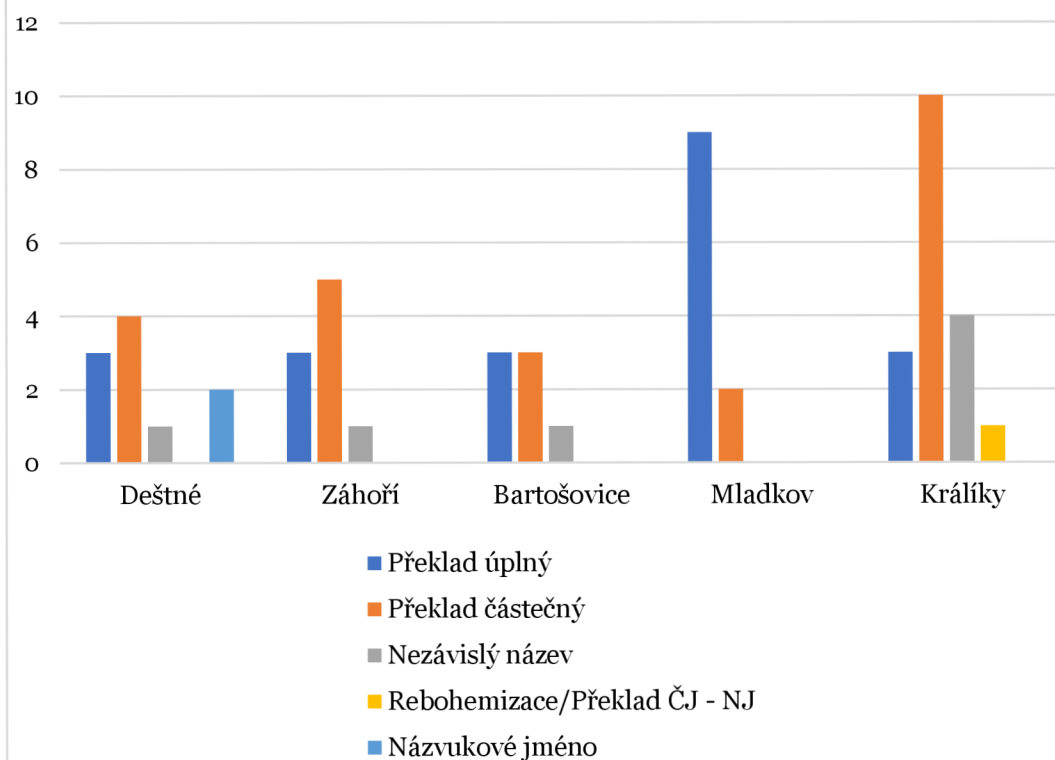
Způsoby vzniku názvů včetně místních jmen

Způsoby vzniku názvů celkem

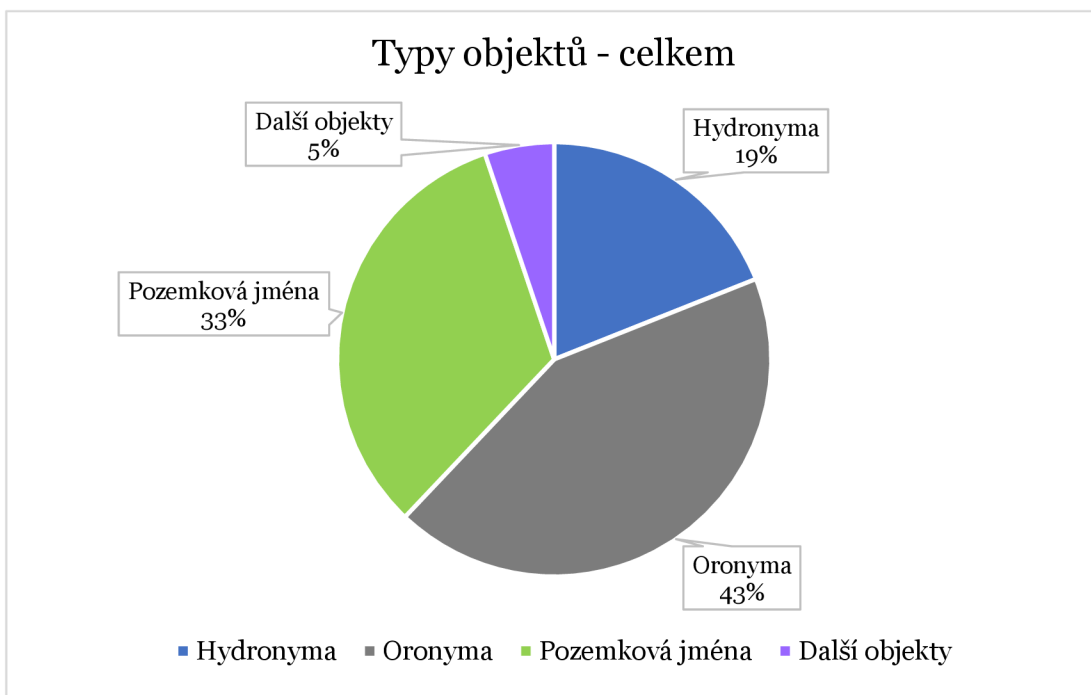
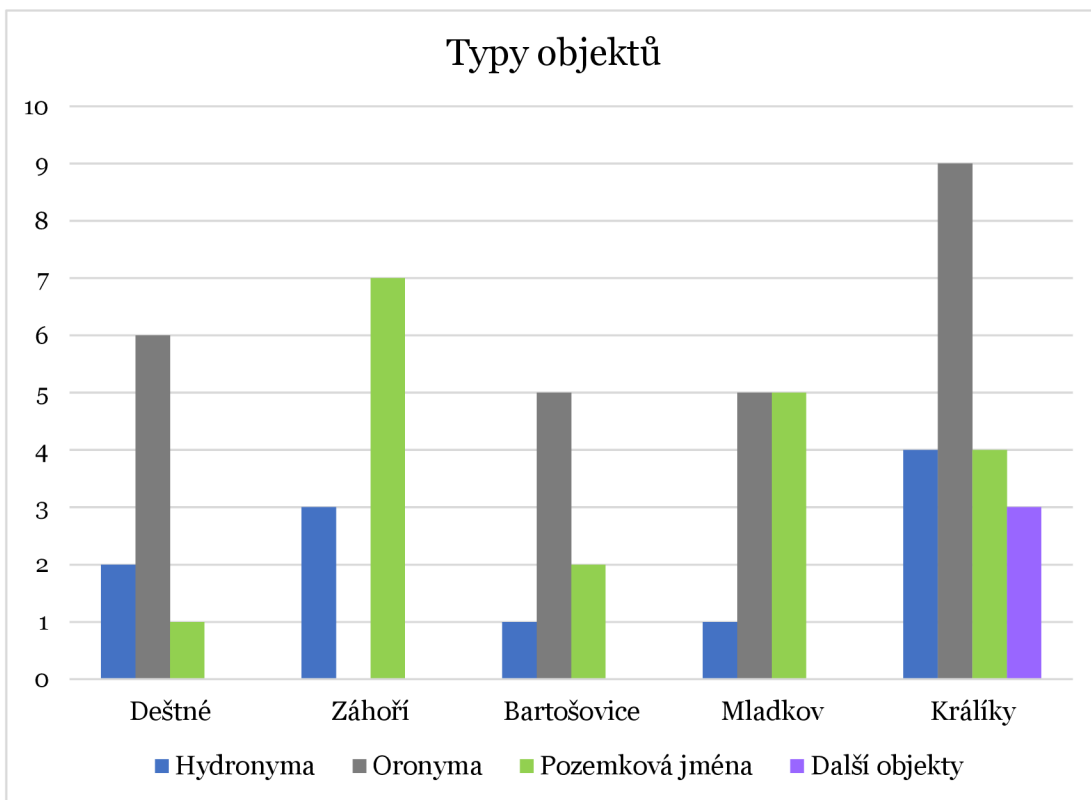
Způsoby vzniku názvů - pouze pomístní jména

Typy objektů

Základní kategorie jsem zvolila opět totožné s teoretickou částí, a to hydronyma, oronyma a pozemková jména. Kategorii hodonym jsem připojila k dalším objektům, protože by se jednalo o pouze o jediné (*Hraběcí stezka*). Svahy určené primárně k zemědělství (*Letní strana, Zimní strana*) jsem zařadila k pozemkovým jménům, ne k oronymům. Některé názvy jako řeky či pohoří náleží k více obcím, do grafu jsem je přiřadila k jedné: v případě řeky k té, která to má blíže k prameni, pohoří jsem pak přidělila k severněji položené obci.

Vzhledem k tomu, že se jedná o oblasti horské a podhorské, není překvapující, že největší zastoupení (43 %) zde mají právě oronyma, konkrétně tedy hory, pohoří a kopce, jsou zde však i dva názvy údolí (*Údolí Divoké Orlice* a *Zemská brána*). Pozemková jména, tedy louky a lesy, jsou zastoupena také v poměrně velkém množství, jelikož ve většině oblastí nežije příliš mnoho obyvatel, a tak tyto pozemky nebývají zastavěné. I hydronyma odpovídají rázu této krajiny – zastupují je zde pouze řeky a potoky.

Závěr

Práce si kladla za cíl sesbírat toponyma, především anoikonyma, z vybraných oblastí bývalých Sudet a uspořádat je abecedně do glosáře, a to jak současné české, tak i bývalé německé názvy. Předpokládalo se, že u každého jména budou uvedeny varianty zápisu a historie jeho užívání. Tyto informace však nebyly ve všech případech dostupné. I přesto se mi téměř u většiny názvů podařilo vydedukovat či s pomocí literatury vyhledat, jakým způsobem vznikly a z jakého důvodu jsou pojmenovány právě takto.

Jak jsem již zmínila v závěrečné podkapitole, jelikož se jedná o pomístní jména, u většiny názvů není možné určit, který z názvů vznikl jako první, zda český, nebo německý. Avšak vzhledem k tomu, že u spousty jmen místních je český název doložen již před rokem 1945, lze předpokládat, že ani české pomístní názvy nemusely nutně vzniknout až po 2. světové válce. Dalším již zmiňovaným problémem byla orientace v mapě. Některé objekty v ní vůbec nejsou zaznačeny a uvedená nadmořská výška neodpovídá dnešním mapám.

Přestože většina českých názvů vznikala překladem, stále se na tomto území nachází i spousta takových názvů, které nemají významově s německými žádnou souvislost.

Existuje jistě několik způsobů, jak by bylo možné v práci pokračovat, pokud by se očekával její větší rozsah. Zajištění většího množství zdrojů by pomohlo k hlubšímu proniknutí do této problematiky. Cennou informací by mohl být především osobní rozhovor s místními obyvateli, jak se staršími generacemi, tak i pro porovnání s mladšími občany. Tímto způsobem by v práci nebyla opomenuta ani „živá“ pomístní jména. Navíc i mezi současnými mapami lze pozorovat určité odlišnosti, jelikož se mi v mapě od ČÚZK podařilo dohledat některé názvy, které na stránce Mapy.cz vůbec nejsou uvedeny. V některých případech tomu ale bylo i naopak.

Dále by pak bylo možné se zaměřit i na místní názvy v těchto obcích či na větší počet bývalých sudetských obcí z těchto lokalit.

Práce měla pro mě velký osobní přínos. Díky podrobnému zkoumání map jsem se blíže seznámila s těmito lokalitami a objevila tak názvy objektů, které jsem do té doby vůbec neznala nebo se dozvěděla nové informace o místech, která mi už dříve známá byla.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Veronika Stejskalová

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta
Univerzity Palackého

Název diplomové práce: Počešťování pomístních jmen v tzv. Sudetech po roce 1945 (na materiálu obcí Deštné v Orlických horách, Orlické Záhoří, Bartošovice v Orlických horách, Králíky a Mladkov)

Jméno vedoucího diplomové práce: PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D.

Počet znaků: 79 655

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 49

Klíčová slova: toponomastika, anoikonyma, počešťování, Sudety, východní Čechy, glosář

Anotace diplomové práce:

Práce se věnuje počešťování anoikonym po roce 1945 na území bývalých Sudet ve východních Čechách. Teoretická část je zaměřena na dějiny toponomastiky, způsoby pojmenování, historii německých jmen na našem území a standardizaci nově vytvořených českých jmen. Dále je zde představena historie a současnost zvolených lokalit, konkrétně obcí Deštné v Orlických horách, Orlické Záhoří, Bartošovice v Orlických horách, Králíky a Mladkov. Praktickou část tvoří glosář, jehož hesla se skládají z českého a německého jména, informace o označovaném objektu a výkladu vzniku názvu. Některé názvy obsahují ještě jejich historické doklady a proměny.

Summary

This bachelor thesis deals with toponyms, especially the non-settlement geographical names at the former Czech-German borderlands (in villages Deštné v Orlických horách, Orlické Záhvoří, Bartošovice v Orlických horách, Králíky and Mladkov), their forms and changes before and after the Second World War. The thesis is divided into five chapters, the fifth is the practical part – a glossary of names situated in this area. The first chapter defines fundamental terminology and introduces the history of toponymy.

There are several ways of naming an object, for example, based on its appearance, location, historical fact etc.; every name has its own motivation. The meaning of the name can also change during the time – extend, narrow or transfer to another object.

German names first started appearing in Czech area back in the 12th century, however, the most important sources come from the 16th century. After the Second World War the German residents were forced to leave, meaning there was not any use for the German names, so the new ones had to be created. There were a few ways to do it: by translating the name to Czech, creating a new name or coming up with a similar one. After a revision, these names were standardized and registered into maps. However, the standardization is necessary up to now.

All these villages are located in Eastern Bohemia, spreading around the current Czech-Polish borderlands, three of them are mountain villages (in Orlické hory) located in the Hradec Králové Region and the other two are in the Pardubice Region. These villages are usually known for their churches, hiking trails, ski slopes or military bunkers.

The glossary contains in total 81 headwords. I also included the names of villages for better comprehension and coherence. Every headword is composed of a Czech and a German name, information about the given object and etymology of the name. On top of that, there is a history of the name, if there was any document available. Most of them (51 names) were translated, even though it is possible that these Czech names came into existence already before 1945, so they might be older than German names. The second classification that I made is according to the type of object. There are a lot of

hills and rivers. However, this glossary and research is not identical with the real aggregate of toponyms. Current maps are more detailed, so there are more names in contrast to historical names.

Seznam použitých zdrojů

Prameny:

Český úřad zeměměřický a katastrální. *Archiv* [online]. ©2021 [cit. 23. 2. 2022]. Dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/archiv/>

Český úřad zeměměřický a katastrální. *Geoprohlížeč* [online]. ©2021 [cit. 22. 2. 2022]. Dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/geoprohlizec/>

ČERMÁKOVÁ, Ehrentraut, 1998 – 2012. *Sbírka pohlednic a novinových výstřížků z obce Deštné v Orlických horách*. Muzeum zimních sportů, turistiky a řemesel, Deštné v Orlických horách.

DRAGOUN, Bohumír, Pavel GEBOUSKÝ, Jan HLAVÁČEK, Soběslav HLINKA, Vladimír HOMOLKA, František KOĐOUSEK, Petr ZÁMEČNÍK a Zdeněk ZÍDKA. *Bartošovice v Orlických horách na starých pohlednicích: Batzdorf im Adlergebirge auf alten Postkarten*. Přeložil Petr BOROVIČKA. Hlinné: Eva Kučerová – SEN, 2020.

HOMOLKA, Vladimír, Jan HLAVÁČEK, Bohumír DRAGOUN, Ehrentraut ČERMÁKOVÁ a Alena PROCHÁZKOVÁ. *Deštné v Orlických horách na starých pohlednicích: Deschney im Adlergebirge auf alten Postkarten*. Deštné v Orlických horách: Muzeum zimních sportů, řemesel a turistiky, 2017.

KOUDELKOVÁ, Eva. *Co babičky vyprávěly*. Z německého originálu přeložili Michal BECKERT a Pavel FRANĚK. Liberec: Nakladatelství Bor, 2014.

Městský úřad Králíky. *Vznik kapliček a křížků*. Králíky, 1991.

OEHL, Wilhelm, Emil FISCHER a Julius PRAUSE. *Pamětní kniha obce Králíky, okres Ústí nad Orlicí*. Přeložil Josef VAŠÁTKO. Králíky, 1927 – 1945.

PACHEL, Max. *Kleine Heimatskunde des Gerichtsbezirkes Grulich*. Přeložili Arno DUŠEK a Jaromír DORŇÁK. Horní Orlice, 1919.

Mapy.cz. *Turistické mapy a cyklomapy* [online]. ©2022 [cit. 22. 2. 2022]. Dostupné z <https://mapy.cz/turisticka>

Mapy.cz. *Z 19. století* [online]. ©2022 [cit. 28. 2. 2022]. Dostupné z <https://mapy.cz/19stoleti>

VEITH, Franz. *Grulich. Heimatsbuch des Grulicher Ländchens von Franz Veith unter Mitarbeit von Max Hördler, Karl Kautz, Ernst Michalitschke und Johann Peschke*. Přeložil Josef Vašátko. Regensburg, 1960.

Literatura:

BREITER, Herbert, GREGUŠ, Milan et al. *Orlické Záhoří. Jak se tu dřív žilo*. Jilemnice: Gentiana, 2018.

DAVID, Jaroslav a Přemysl MÁCHA. *Názvy míst: paměť, identita, kulturní dědictví*. Brno: Host, 2014.

DAVID, Jaroslav a Pavel ROUS. *Neviditelní svědkové minulosti: místní a pomístní jména na Vysočině*. Praha: Academia, 2006.

DAVID, Petr, SOUKUP, Vladimír et al. *Velká turistická encyklopedie. Královéhradecký kraj*. Praha: Knižní klub, 2009.

DAVID, Petr, SOUKUP, Vladimír et al. *Velká turistická encyklopedie. Pardubický kraj*. Praha: Knižní klub, 2010.

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. *Terezian Online* [online]. ©2020 [cit. 9. 3. 2022]. Dostupné z <https://terezian.com/terezianskyKatastr.php>

FRANTA ŠUMAVSKÝ, Josef. *Česko-německý slovník: Böhmisch-deutsches Wörterbuch*. Praha: Tisk a náklad cís. král. dvorní knihtiskárny synů Bohumila Haase, 1851.

HOSÁK, Ladislav a Rudolf ŠRÁMEK. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Academia, 1980.

HOLEDOVÁ, Radka. Anenský vrch 991 m. n. m. – Pohled do historie. *Horský kurýr – regionální měsíčník pro Rokytnici a okolí*. Rokytnice v Orlických horách: Městský úřad Rokytnice v Orlických horách, 2010, 20(11), 1–6.

HONL, Ivan. O vývoji názvu Orlických hor. *Zpravodaj místopisné komise ČSAV*. 1972, 13(3–4), 360–368.

JIREČEK, Hermenegild. *Paměti města i kraje Vysokomýtského*. Vysoké mýto, 1890–1900.

KARLÍK, Petr, NEKULA Marek a PLESKALOVÁ, Jana, [ed.] *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.

Lingea, s. r. o. *Seznam Slovník* [online]. ©1996–2022 [cit. 5. 3. 2022]. Dostupné z <https://slovník.seznam.cz/preklad/nemecky>

LUTTERER, Ivan. *Vývoj místních jmen a osídlení v povodí Orlic*. Choceň, 1969.

LUTTERER, Ivan a Rudolf ŠRÁMEK. *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje*. 2. vydání. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2004.

MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997 (podle 3. vydání z r. 1971).

MATUŠOVÁ, Jana. Poznámky k systémovým vztahům v anoikonymii jazykově smíšených oblastí. *Slovo a slovesnost*. 1994, 55(4), 287–294.

MATUŠOVÁ, Jana et al. *Slovník pomístních jmen v Čechách I*. Praha: Academia, 2004.

MATUŠOVÁ, Jana et al. *Slovník pomístních jmen v Čechách II*. Praha: Academia, 2007.

MATUŠOVÁ, Jana. *Německá vlastní jména v češtině*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015.

MOLDANOVÁ, Dobrava. *Naše příjmení*. Vyd. 3., (2. v Agentuře Pankrác). Praha: Agentura Pankrác, 2010.

MUSIL, František. *Osídlování Poorlicka v době předhusitské: kraj na Tiché Orlici, v povodí Třebovky a Moravské Sázavy*. Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2002.

OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše et al. *Pomístní jména v Čechách: O čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995.

PROFOUS, Antonín, ŠMILAUER, Vladimír, SVOBODA, Jan a Česká akademie věd a umění. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, pův. význam a změny*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1949–1960.

SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník historický Království českého*. Praha: Nakladatelé Bursík a Kohout, 1908.

SEDLÁČEK, August. *Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1920.

Sdružení Neratov, z. s. *Sdružení Neratov*. ©2019 [cit. 15. 2. 2022]. Dostupné z <https://www.neratov.cz/>

STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích (1948–1989)*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993.

Staročeský slovník, [seš.] 1–26. Praha: Academia, 1968–2008.

ŠMILAUER, Vladimír. *Osídlení Čech ve světle místních jmen*. Praha: Nakladatelství Československé Akademie věd, 1960.

ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963.

ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999.

Ústav pro jazyk český AV ČR. *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. ©2011 [cit. 15. 2. 2022]. Dostupné z <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

Ústav pro jazyk český AV ČR. *Vokabulář webový* [online]. ©2006–2022 [cit. 26. 1. 2022]. Dostupné z <https://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx>

Wikipedie, otevřená encyklopedie. *Bartošovice v Orlických horách* [online]. ©2022 [cit. 27. 2. 2022]. Dostupné z https://cs.wikipedia.org/wiki/Barto%C5%A1ovice_v_Orlick%C3%BDch_hor%C3%A1ch

ZAKOPAL, Roman. *Vrchní Orlice* [online]. ©2001–2020 [cit. 15. 2. 2022]. Dostupné z <http://www.orlickehory.net/mista/vrchorlice.htm>

Zpravodaj místopisné komise ČSAV. Praha: Ústav pro jazyk český Československé akademie věd, 1973, 14(1), s. 62.